

"סיפורה של אחותי"

מיכל בודניוק – וישליצקי

כתבה וערכה : שוש קורן-וישליצקי

תוכן העניינים

<u>שם הפרק</u>	<u>עמודים</u>
פתח דבר	3
הקדמה	5
עיר הולדתם של הורי - צ'נסטחובה.....	6
סיפור חייו של אבא	11
סיפורה של אמא.....	22
סיפורה של מיכל.....	32
סיפורה של שושקה אחותי.....	52
חברותיה של מיכל.....	57
סגירת מעגל.....	59
תודות	62

פתח דבר

הספר מוקדש באהבה להורינו היקרים יצחק וחיה (לבית פרנק) וישליצקי ז"ל. ולכל בני משפחותיהם, שנרצחו ע"י הצורר הנאצי בין השנים (1939-1945) במלחמת העולם השנייה.

אנחנו, בני הדור השני, היינו עדים לסיפורי השואה, שחוו הורינו. גדלנו בצל סיפורם, חוונו ברמות שונות את מה שהם חשו על בשרם.

זהו סיפור של כאב וחושך, אבל גם של אהבה, שהצליחה להחזיר את התקווה, שמתוך עולם חשוך וחרב אפשר לעלות ממעמקים ולבנות חיים חדשים.

המטרה שלנו היא "לזכור ולעולם לא לשכוח". בכתיבת ספר זה כוונתנו היא להעביר לדורות הבאים: לילדינו ולנכדינו את הסיפור המשפחתי שלנו, כדי שילמדו את ההיסטוריה של "אילן היוחסין" המשפחתי שלנו.

כדבריו של יגאל אלון :

"עם שאינו זוכר את עברו, ההווה שלו דל והעתיד שלו לוט בערפל"

המתועדת : מיכל בודניוק לבית וישליצקי.

המתועדת: שוש קורן לבית וישליצקי.

ספטמבר 2020

בטיול לבולגריה 2019

הקדמה

מהלך התיעוד לא היה קל עבור שתינו. גדלנו באותו בית לאותם הורים, וכל אחת מאיתנו חוותה את סיפורם של הורינו בדרך שונה ובתקופות שונות.

מיכל היא הבכורה, ופער הגילים בינו הוא מעל חמש שנים.

במהלך התיעוד לכל אחת מאיתנו היתה זווית ראייה שונה. חווינו תהליכים נפשיים, שעברנו כל אחת לחוד ושתינו יחד.

"מה בוחרים לספר?" "ומה בוחרים, שלא לספר?" "מה הבחירות השונות, כשמספרים את הסיפור, ואיך מעבירים את הסיפור?"

המעניין בתהליך הכתיבה הוא המפגש עם החומרים, שהוחבאו בנפש או במגרות בבית ובאלבומי התמונות, ומתוך כל אלה לגלות אוצר, שיוצא לאור, מחד, כספר זכרונות אישי ומשפחתי, ומאידך, מגלה סיפור של העם היהודי, הקהילה היהודית של הקורבנות ושל הרוצחים.

מצאנו מכתבים, שנישלחו מפולין לארץ בשנים 1929-1939, מתוכם גילינו עולם שלם של תקופה, של קשרים ויחסים בין הקהילה היהודית לבין האוכלוסיה המקומית, הפולנים בעיר צ'נסטחובה, עיר הולדתם של הורינו. למדנו על מערכות היחסים בתוך התא המשפחתי.

אבא ואמא נולדו וחיו בעיר צ'נסטחובה שבפולין, לכן מצאנו לנכון כרקע לסיפורם להביא מידע כללי על העיר ועל הקהילה היהודית, שחיה בעיר.

תודה, לאחותי היקרה מיכל, שהייתה מוכנה לשתף מזכרונותיה ובסיפור המשפחתי שלנו.

שוש קורן

על העיר צ'נסטוחובה

עיר בדרום מערב פולין, על גדות נהר הווארטה.

אוכלוסייה של כ- 240,000 תושבים (נכון לשנת 2009). העיר היא מרכז לתעשיית מתכת, טקסטיל ונייר.

צ'נסטוחובה מקודשת לפולנים הקתולים, ומהווה מוקד עלייה לרגל, בעיקר בגלל איקונין המדונה השחורה מצ'נסטוחובה, המוחזק במנזר יאסנה גורה Jasna Góra.

בתמונה, שצוירה על משטח עץ לא גדול נראית הבתולה מריה מחזיקה בזרועותיה את בנה ישו.

מדובר ביצירה ביזנטית שמקורה, ככל הנראה, בסוף המאה השביעית. על פי הערכות שונות, במאה ה-14 הגיעה התמונה לידינו של צייר איטלקי אנונימי, שצייר אותה מחדש.

על פי אחת מהגרסאות, הנסמכת על מסמך עתיק הנמצא במנזר, הציור הובא ליאסנה גורה בשנת 1384 (כשנתיים לאחר הקמת המנזר), לאחר שהשלים מסע שהחל בירושלים ועבר דרך העיר קונסטנטינופול (כיום איסטנבול).

בשנת 1430 פרצה למנזר כנופיית שודדים, שהשחיתה את הציור באמצעות חיתוך פניה המצוירות של הבתולה. הציור שוחזר, אולם עדיין ניתן להבחין בשלושת החתכים, שבוצעו בו.

ההורים היו מספרים, שאסור היה ליהודים לבקר בכנסייה.

"המדונה השחורה" תוארה ע"י היהודים כדמות בגובה אדם מצופה בזהב עם כתר ועיניים עשויות יהלומים. כילדים הם היו סקרניים לדעת מדוע כל כך הרבה פולנים עולים לרגל? מחכים שעות כדי להיכנס לכנסייה וליראות את המדונה. היו סיפורים, שאנשים נכים וחולים קיבלו את ברכתה ויצאו בריאים. כשהגעתי לביקור בכנסייה, חיפשתי את דמות האשה, כפי שסופר לי מפי הוריי, ולתדהמתי, ראיתי תמונה קטנה ובתוכה דמותה של המדונה השחורה. הופתעתי ליראות מאמינים זוחלים על הברכיים סביב התמונה, מתפללים ומבקשים לקבל ממנה את ברכתה.

המדונה השחורה עם בנה ישו

הקהילה היהודית בצ'נסטחובה

בימיה הראשונים של מלחמת העולם השנייה התגוררו בצ'נסטחובה יותר מ-28,000 יהודים, שהיו יותר מחמישית של אוכלוסיית העיר. הם עסקו בתעשייה, מלאכה ומסחר, בעיקר בענפי ההלבשה, הבניין והמתכת.

מתחילת המאה העשרים ואילך תופסת הקהילה מעמד של אחת הקהילות החשובות בפולין בשל מספר ישיבות, שפעלו בה, וכן בשל העובדה, שהתגוררו בה כמה אדמו"רים ורבנים, הידועים מביניהם הוא אחד מחשובי אדמו"רי חסידות גור.

בשנת 1855 נבנה בית-כנסת חדש, שעמד על תלו עד שנהרס בידי הנאצים.

כמה מילים על ברוניסלב הוברמן, יליד העיר צ'נסטחובה.

הוברמן נולד בשנת 1882 בצ'נסטחובה. הוברמן הילד הקדיש את רוב זמנו הפנוי לנגינה. הוא נודע כילד פלא וניגן בפני הרוזן ולדיסלב זמויסקי, (בן למשפחת האצולה זמויסקי מהעיר זאמושץ'), שהעניק לו בתמורה כינור סטרדיוואריוס יקר-ערך.

הוברמן גדל להיות כנר מפורסם והופיע ברחבי העולם.

בגיל חמישים, עם עליית הנאצים לשלטון וגירוש היהודים מתזמורות בגרמניה, התגייס הוברמן למלחמה תרבותית, והטיף ברחבי העולם נגד שיתוף פעולה תרבותי עם תזמורות גרמניות, שגירשו את נגניהן היהודים.

הוברמן החליט להקים בארץ ישראל תזמורת, שתהיה מורכבת מכל המוזיקאים היהודים המעולים, שגורשו מהתזמורות הגרמניות.

בשנת 1936 הקים את התזמורת הסימפונית הארץ-ישראלית, לימים התזמורת הפילהרמונית הישראלית, עם כ-70 מוזיקאים.

הוברמן נפטר ב-1947.

בית הכנסת בעיר נשרף בזמן המלחמה. על חורבות בית הכנסת הוקם אולם קונצרטים לתזמורת הסימפונית של העיר. בכניסה לאולם מונצח בית הכנסת היהודי, וכן סיפורו של ברוניסלב הוברמן.

בית הכנסת המפואר שנשרף

הכנר ברוניסלב הוברמן

העיר, שנמצאת בצד המערבי של פולין, נכבשה בידי הנאצים בתחילת חודש ספטמבר 1939 עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. מיד עם כניסתם של החיילים הגרמניים החלה סדרת התעללויות באוכלוסיה המקומית. מאות בני אדם, ובתוכם 150 גברים יהודים, נרצחו.

תחילת המלחמה

על יהודי העיר הוטלו הגבלות. בדצמבר 1939 צויו על יהודי העיר לשאת על זרועם סרט לבן עם מגן דוד כחול.

רכוש יהודי רב הוחרם על ידי הגרמנים, ורבים נושלו מבתיהם. בשנים 1940-1941 נשלחו קרוב ל-2,000 גברים יהודים למחנות עבודה.

הקמת הגטו

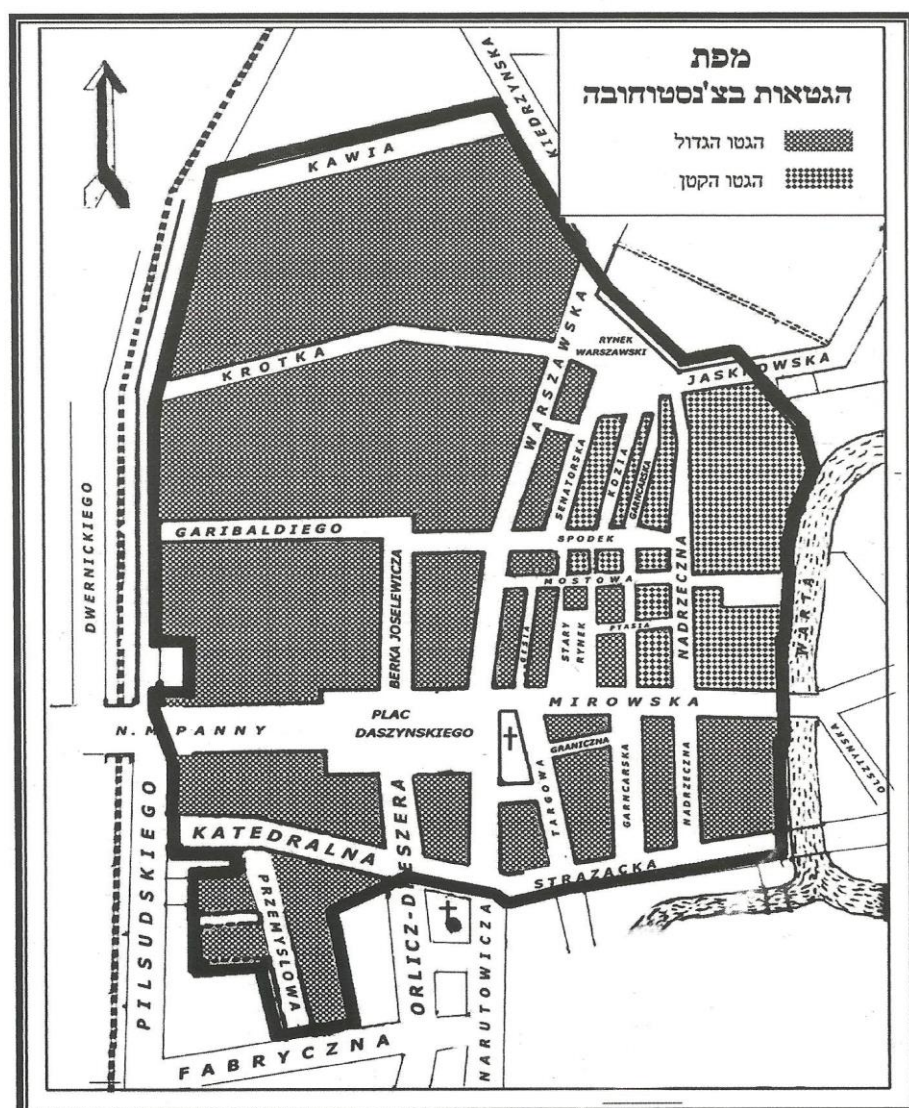
באפריל 1941 הוקם בעיר גטו, אליו הגיעו או גורשו במרוצת הזמן יותר מ-20,000 יהודים נוספים מהסביבה, מקרקוב, לודז', וורשה וערי מערב פולין. בתחילת שנת 1942 היה הגטו השלישי בגודלו בגנרל גוברנמן, השטח הכבוש תחת הממשל הגרמני, ומספר תושביו התקרב ל-50,000 איש.

תושבי הגטו ובעיקר הפליטים סבלו מרעב ומהתפרצויות של מחלת הטיפוס.

במאי 1942 נכנסו אנשי ס"ס לגטו באישון הלילה, הוציאו עשרות אנשי ציבור יהודיים מביתם וירו בהם למוות.

מרבית תושביה היהודים של צ'נסטחובה נשלחו להשמדה במחנה טרבלינקה באוקטובר 1942.

בתחילה הוקם "גטו גדול" שכלל מספר רחובות ועם האקציה והשילוחים למחנה טרבלינקה צומצם הגטו "לגטו הקטן". הבית של סבא וסבתא ברחוב גנצרסקה נישאר בתחום הגטו הקטן.

מקור: Żydzi Częstochowianina, Współistnienie - Holokaust - Pamięć, wyd. WSP, APCZ, w Częstochowie, ŻIH, 2004

פרק א': ספור חייו של אבא

יצחק- יעקב בן רודה ושלמה לבית וישליצקי , מהעיר צ'נסטחובה שבפולין.

אבא בכינויו איצ'ה נולד ב 14 באוגוסט 1909 והתגורר ברח' וורשבסקה 27.

אביו שלמה היה סבל , קשר את החבלים לגופו, וכך סחב את המשא הכבד על גבו. העוני בבית היה משווע.

אמו, רודה היתה מניחה על גבי פתיליה (כלי בישול) סיר עם מים רותחים ומיקמה אותו ליד החלון בימי שישי, כדי שהאדים יתפזרו , והעוברים והשבים ברחוב יחשבו, שהיא מבשלת לקראת השבת. אך הילדים, לצערם, הלכו לישון בתחושת רעב , כשביטנם מקרקרת.

אבא לעולם לא התלונן על המצב והיה מספר לנו את סיפור הרעב, כדי שנשמח שיש לנו אוכל ולא נזרוק, חלילה. אבא תמיד העריץ את הוריו והתייחס אליהם בכבוד.

לאבא היו שני אחים: שמחה, וולף (זאב) ואחות פריידל.

האח, שמחה, היה נשוי ללא ילדים. לפריידל היו שלושה ילדים: רייזל, שלמה ורבקה, לבית אייזנער, כולם הושמדו בשואה. אביו, שלמה נפטר לפני המלחמה, והאמא רודה שרדה חלק מהמלחמה והושמדה .

משפחתו של אבא: עומדים מצד ימין: אבא, אחיו: וולף ושמחה.

יושבות מימין: אחותו פריידל, דודתו ואמו רודה.

בתמונה : משפחתו של אבא, משפחת וישליצקי בטקס אזכרה לגילוי המצבה שנה לאחר מותו של אביו שלמה וישליצקי ז"ל.

צד ימין : אחיו וולף ואחותו פריידל. בצד שמאל : האח שמחה, אבא יצחק ואמו רודה .

אבא בצעירותו למד נגרות ועבד במקצוע זה גם בהגיעו לארץ. אבא לפני המלחמה היה נשוי ללאה, לבית פרנק. גם היא מהעיר צ'נסטובה, ולהם ילדה בת שלוש חיה-שרה, שתיהן נישלחו למחנה ההשמדה בטרבלינקה, באקציה של ספטמבר/אוקטובר 1942.

אבא, לאה, אשתו הראשונה ובתם חיה שרה התחבאו במרתף שבבית ברחוב גנצרסקה, שהיה באזור הגטו הקטן. במרתף זה הסתתרו מהאקציות חלק מבני המשפחה וגם סבתא מאכה, שהוחבאה מאחורי קיר כפול במהלך היום, כשכולם יצאו עדיין לעבוד בגטו ומחוצה לו בבניית המחנה.

מאחורי קיר זה היו לה שרותים, ושם היא שהתה במשך שעות היום, עד שדיירי המרתף שבו מעבודתם.

לאה ובתה חיה שרה לא הורשו לרדת למרתף, כדי שלא יגלו חלילה את מקום המסתור. כל יום נערכו חיפושים והלשנות כדי להוציא מהבתים את היהודים ולשלחם למחנה טרבלינקה.

המשטרה היהודית, שמתפקידה היה למלא את המכסה, ידעה על מקומות המסתור. לאה נישארה עם הילדה, כשלפתע הגיע השוטר היהודי, ודרש ממנה להתלוות אחריו לככר השילוחים.

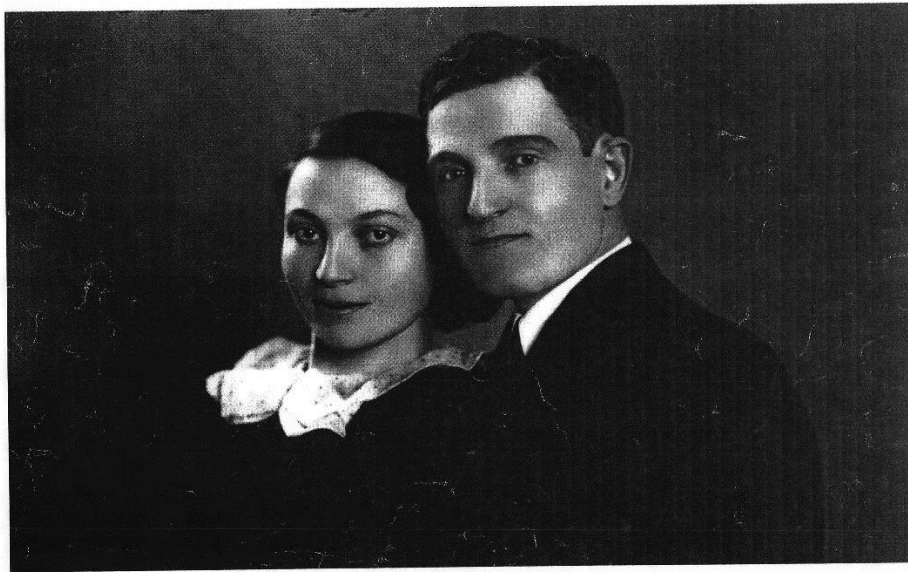
לאה ניסתה לבקש רחמים לחוס עליה ועל בתה התינוקת. היא ניסתה לשחד את השוטר היהודי בכסף ובתכשיטים, שהסתירה לשעת הצורך. השוטר ענה לה: **"זה או את והילדה או המשפחה שלי."**

לאה ובתה הצטרפו לקבוצת היהודים, שנשלחה בטרנספורט לטרבלינקה בתחילת חודש אוקטובר 1942 למחרת יום הכיפורים.

שנים לאחר המלחמה אבא פגש במקרה את השוטר היהודי וניסה לדלות ממנו את גירסתו מה קרה באותו היום של האקציה? ומה היתה תגובת לאה אשתו. הוא שיתף אותו ואמר לו שלא הציעה לו שוחד, אבל הוא נאלץ לסרב כי היה חייב למלא את המכסה ולא לפגוע בבני משפחתו.

אבא שהיה מטבעו אדם עניו, צנוע וסובלני כלפי האחר לא עמד בפרץ הרגשות וצעק לעברו: **"יש לך מזל. הייתי הורג אותך ברגע זה, אך יש לי משפחה חדשה, אשה ושתי בנות, שיש לי אחריות כלפיהן. אינני רוצה לשבת בכלא ולהשאירן להתמודד לבד".** אבא מידי פעם היה מספר לי את הסיפור על השוטר היהודי בכאב לב גדול ובגעגוע לאשתו לאה ז"ל ובתו חיה שרה ז"ל.

אבא יצחק וישליצקי עם אשתו הראשונה לאה ז"ל לבית פרנק.

נקמת ילד קטן עוד לא ברא השטן - הבת הקטנה חיה שרה בת השנתיים,
שהושמדה בטרבלינקה

שיר זה נכתב על ידי אבי לזכר אשתו לאה, אחות אימי, שהייתה בגטו בצ"נסטחובה. נילקחה עם בתה הקטנה, חיה –שרה בת השלוש למחנה המוות טרבלינקה.

בדרך לטרבלינקה

אנשים ילדי צעטטחוב
שלא זכו להצלה
אך אבדו!
נבכה את הרגע האכזר ההוא:
הגיע יום שלישי שלאחר יום כיפור...
על אסון כזה אמש לא חשב

תחילה הושלכנו כולנו מן הבתים
אחר-כך הובילו אותם בקרונות

הם עלו על הקרונות
אל צפיסת ואפלה
ומיד אמרו זה לזה:
"יהודים, קרה לנו אסון!"
ילדים קטנים החלו לבכות:
"יאמא, אך את הולכת מטאטא"
והתשובה היחידה לא אורחה לבוא:
"ילדים, דבר לא ישאר נשארנו, רק אפי".

כשהגיעו לטרבלינקה
סימנו אותם בסרטים.
תחילה חנקו אותם
ואחר כך שרפם לאפר...

תרומה: שוש קורן

הקטנה חיה –שרה בת השלוש למחנה המוות טרבלינקה

אנשים ילדי צעטטחוב
שלא זכו להצלה
אך אבדו!
נבכה את הרגע האכזר ההוא:
הגיע יום שלישי שלאחר יום כיפור...
על אסון כזה אמש לא חשב

תחילה הושלכנו כולנו מן הבתים
אחר-כך הובילו אותם בקרונות

הם עלו על הקרונות
אל צפיסת ואפלה
ומיד אמרו זה לזה:
"יהודים, קרה לנו אסון!"
ילדים קטנים החלו לבכות:
"יאמא, אך את הולכת מטאטא"
והתשובה היחידה לא אורחה לבוא:
"ילדים, דבר לא ישאר נשארנו, רק אפי".

כשהגיעו לטרבלינקה
סימנו אותם בסרטים.
תחילה חנקו אותם
ואחר כך שרפם לאפר...

כל חייו אבא חי בתקווה, שאולי הוא ימצא את אשתו ובתו. בשנות החמישים הייתה תכנית ברדיו "מדור לחיפוש קרובים". במהלך התוכנית היה שקט מוחלט בבית. אבא תמיד ציפה לשמוע חדשות מהעיר, אולי יש תקווה, אבל האכזבה היתה כל פעם מחדש.

אבא היה איש צנוע, שבגיל עשר יצא לעבוד כדי לעזור בכלכלת המשפחה. הייתה לו חוכמת חיים, שקשה ללמוד אותה במוסדות להשכלה גבוהה. אבא היה מאושר במה שיש לו הסתפק במועט, תמיד הביא לביתנו אורחים מזדמנים שפגש ברחוב או בבית הכנסת. האכיל אותם, השקה אותם ונתן להם צידה לדרך. תמיד במאור פנים.

אבא השתייך למפלגת "הבונד", שפעלה בעירו. בזמן המלחמה עבד אבא "בהסאג" מפעל, שהוקם כמחנה עבודה ליצירת נשק. הגברים גויסו להקמת גדר סביב המחנה. אבא עבד מספר חודשים, ובערב היה חוזר לביתו שבגטו. באחד הערבים הגשומים והקרים שב אבא לביתו ושם את ידיו הקפואות בקערת מים חמים, עור הידיים התקלף מהבשר מהכוויה. עד יום מותו סבל אבא בחורף מפצוצים בעור.

בשל הקור העז במחנה העבודה, בתקופת המלחמה, נשרו ריסי עיניו ועד יום מותו היה ללא ריסים, אך עיניו הכחולות כים העצימו והאירו את פניו וטוב ליבו.

בתקופה מסויימת אבא התגורר עם אשתו ובתו ברחוב גנצרסקה אצל משפחתה של אשתו, שממוקם בתוך הגטו.

במחנה העבודה "ההסאג" הוא עבד אצל מנהל עבודה גרמני ואכזר בשם שטיגליץ, שהיה מסתובב עם מקל ואקדח, ובהתאם למצב רוחו היה לוכד את הקורבנות. את אבא הוא, כנראה, העריך והציל אותו פעמיים ממשלוח למחנה טרבלינקה.

בפעם הראשונה: אבא עמד על הרציף בככר השילוחים, שטיגליץ עבר במקרה ושילף אותו עם המקל מחוץ לקבוצה ואמר: **"אותך אני עדיין צריך בעבודה"**.

בפעם השנייה: אבא הסתובב עם סינר רחב כיסים, ובאמצעותו היה מבריה לתוך המחנה לחם לבן, דג מלוח ועוד דברי מאכל, שסחר עם הפולנים הגויים, שנכנסו למחנה. בסינר העליון היו כיסים רחבים בהם כלי העבודה שהשתמש. באחת הפעמים שטיגליץ קרא לו ואמר: **"שמנת יותר מידי בזמן האחרון, מה קרה?"** אבא מיד הראה את הסינר השני והתפלל, שכדור לא יפלח את ראשו. למזלו, שטיגליץ הזהיר אותו ואמר שזו פעם אחרונה, שהוא תופש אותו עם שני סינרים.

כחמש שנים שהה אבא במחנה. בתאריך 17 בינואר 1945 שוחרר המחנה על ידי הצבא הרוסי. אבא עם מספר אנשים נוספים, ביניהם אמא שלי ואחותה ציפורה, שהסתתרו ב"מחראות". בשעת לילה, כשהכל שקט מסביב יצאו בחשיכה, מתבוססים בשלג וצעדו לעבר העיר.

הגרמנים ברחו ולקחו איתם עשרות אנשים לצעדות המוות. לקראת בוקר היגיעו לפאתי העיר רעבים, עייפים, כשבגד קרוע ומלוכלך על גופם. גוייה פולניה הכניסה אותם לביתה ונתנה להם אוכל, שתייה ומקום מחסה. לאחר מספר ימים הקימו בעיר "ועד הצלה" לניצולים נוספים ושיכנו אותם בדירה בה שהו מספר חודשים. בדרך זו החלו להסתגל לאורח החיים החדש.

כל יום הגיעו ניצולים נוספים, ששיתפו בסיפוריהם על התלאות והזוועות, שחו במהלך המלחמה. כולם חיפשו קרובים בתקווה, שנישאו בחיים מהתופת.

אבא ואמא שניהם נישאו לבד. הם החליטו להנשא. אשתו של אבא, לאה הייתה אחותה של אמי, חיה לבית פרנק, אבא היה הגיס של אמא, שהייתה נשואה מספר חודשים לדוד זיידמן, שניספה אף הוא במלחמה.

אבא ואמא שני אנשים בודדים, החליטו להקים משפחה חדשה, כשהבינו שבני זוגם ניספו, החליטו לעזוב את העיר בשל שמועות על פוגרומים, שנעשו ביהודים בעיר קילצה ובעיירות סמוכות ולאחר שהפולנים המקומיים רצחו את הרופא היהודי ומספר אנשים נוספים בעירם, שחזרו מהתופת. אבא ואמא חזרו לבית ההורים בכוונה לחזור ולהתגורר בדירה, שניתפשה על ידי פולני מקומי. לאחר מספר ימים חזרה אמא עם איש חוק מקומי, שהכריח את הגוי לשלם להם כסף עבור הדירה. בכסף, שקבלו קנו כרטיסים לרכבת, נעליים וקצת אוכל לדרך וניפרדו מדודה ציפורה, אחותה הצעירה של אמא, שמצאה אהבה בעיר. הם עלו לרכבת במטרה להגיע לגרמניה לחפש קרובי משפחה נוספים.

הכרטיסים הספיקו לנסיעה עד גבול גרמניה. במהלך הנסיעה ברכבת ניגש אליהם קצין רוסי עם דרגות על המדים ובשקט אמר להם: "**אני משלכם**" בואו אחרי הוא הכניס אותם לקרון ונשאר לעמוד מבחוץ על המשמר. ברגע שהגיע המבקר הוא אמר לו, שבקרון זה ישנים החיילים שלו, והוא מבקש לא להפריע את מנוחתם. הם ירדו מהרכבת ובדרך ללא דרך, הליכה, נסיעה עם איכרים בעגלותיהם הגיעו למחנה "פרנוולד" בבווריה שבגרמניה.

במחנה זה שהו פליטים רבים, שהגיעו ממקומות שונים באירופה. הם שוכנו בדירות, ששימשו לאסירות יהודיות, שעבדו במחנה בזמן המלחמה למען הצבא הגרמני. עם הזמן החלו העקורים-הפליטים לנהל חיי חברה, עבודה ולילדים מציאת מסגרת חינוכית בחדרי לימוד אותם ניהלו מורים יהודים. בימי ראשון היו יוצאים בטיול רגלי לעיירה הקרובה "וולצראוטהאוזן" עיירה ציורית יפהפייה, ושם בילו את שעות אח"ה. אמא עבדה בקונדטוריה ואבא בנגרות.

אמא ואבא במחנה פרנוולד , מחנה העקורים בגרמניה.

לאחר מספר חודשים עלו על אוניית "אקסודוס", יציאת אירופה תש"ז, בדרכם לארץ. לאחר מסע מפרך הם הגיעו לנמל חיפה, ולא הורשו לרדת אל החוף. הם נשלחו בשלוש אוניות גרוש חזרה לאירופה בכוונה להחזירם לגרמניה המקוללת. בזמן שהותם בנמל פורט דה בוק בצרפת אמא קבלה צירים והועברה לעיר מרסיי. שם נולדתי.

לאחר כחודשיים הורי הגיעו לארץ ובנמל חיפה חיכה להם דודי שולם, אח של אמא, שעזב את פולין בשנת 1929 כדי לממש את האידיאל הציוני. הוא וקבוצתו הקימו את הקיבוץ "עיינות" שלימים נקרא קיבוץ רמת דוד. ההורים הגיעו רצוצים ועייפים עם תינוקת בת חודשיים (אני) ושוכנו בקיבוץ. רק אבא יצא לעבוד כי אמא היתה מאד חולה.

החיים בקיבוץ לא התאימו לאבא, כיוון ששמר כשרות. אבא ראה באחד הימים איך שוחטים תרנגולת ללא שוחט. שמים רגל על הצוואר ותולשים את הראש כך הוא סיפר לי, לכן ההורים החליטו לעזוב את הקיבוץ והגיעו לגור בקרית טבעון בעקבות המלצה של מכרים בני עירם. בטבעון הם שוכנו ברחוב העלייה בו היו בלוקים של שתי קומות, בכל קומה שמונה דירות בנות חדר אחד קטן לכל המשפחה, מטבחון ומקלחת. בבית זה התגוררנו, עד שאחותי שוש נולדה, ואיתה היינו ארבע נפשות בבית מאד קטן.

אבא עבד בנגרות, מידי פעם כדי להביא פרנסה לבית היה עובד ביערות "קרן הקיימת" כפועל דחק. הפועלים נידרשו לשלם דמי חבר להסתדרות על מנת לקבל "פנקס אדום". בשל המצב הכלכלי הקשה בבית לא היה באפשרותו לשלם את דמי החבר, ולכן לא היה זכאי לפנקס. רק לאחר שזכה בפנקס איפשרו לו עובדי הלישכה לצאת לעבודות הדחק.

אני זוכרת כילדה, שאבא היה יורד לחיפה לרחוב הרצל יושב שעות עם עוד בעלי מקצוע, ומחכה שגברות מהכרמל יבואו ויקחו אותו לעבודה. פעמים רבות היה חוזר לבית עצוב היות ולא הרוויח מאומה.

לאחר מספר שנים עברנו לרחוב אמנון ותמר, לדירה בת שלושה חדרים מרווחת יותר. אבא היה לוקח אותי לבתי אנשים כדי לתקן כסאות. היינו נושאים אותם יחד על הגב. אבא היה מתקן אותם, והיינו שוב חוזרים עם הכסאות המתוקנים על הגב. אמא הייתה מתלוננת, שהוא לא ביקש תמורה כספית גבוהה בתמורה לעבודתו.

היו שנים, שאבא עבד בקיבוצים עם קבלנים, והיה מגיע רק לסופי שבוע. תקופה ארוכה עבד בקבוץ "שער העמקים". שם התנאים היו טובים יותר.

אבא היה מכין לי משחקים מעץ. אני זוכרת, שהוא הכין לי חמש קוביות מעץ וציפה אותן בפוליטורה, כדי שאוכל לשחק במשחק חמש אבנים. כמובן שלשחק בהן זו הייתה משימה בלתי אפשרית.

אבא ואמא שמרו על קשר טוב עם אנשים מבני עירם. הבית תמיד היה מלא באורחים, ואנו קראנו לכולם דודים.

ההורים השתדלו להגיע לכל אזכרה, שנערכה לזכר בני העיר שנספו. אבא סיפר לי הרבה סיפורים מילדותו ובגרותו ובכלל מחיי היהודים בשכונה, שבה גדל כילד. כמובן ששיתף אותי בסיפוריו האישיים מהמלחמה. סיפורי השרדות, סיפורים שהשאירו בי צלקות, שכילדה לא חשבתי עליהם, אבל היום אני מודעת יותר. פחד מרכבות, פחד מכלבים, כי אבא סיפר לי איך הגרמנים היו משסים בהם את הכלבים.

אבא היה איש חולה, שסבל הרבה מהקיבה והעיניים, אך הוא לא היה מתלונן. עד היום אני לפעמים מדמינת, שאני מריחה את ריח הפשתן והבבונאג, שהיו מבשלים, ואת זה הוא היה שותה כדי להרגיע את הכאבים בקיבה.

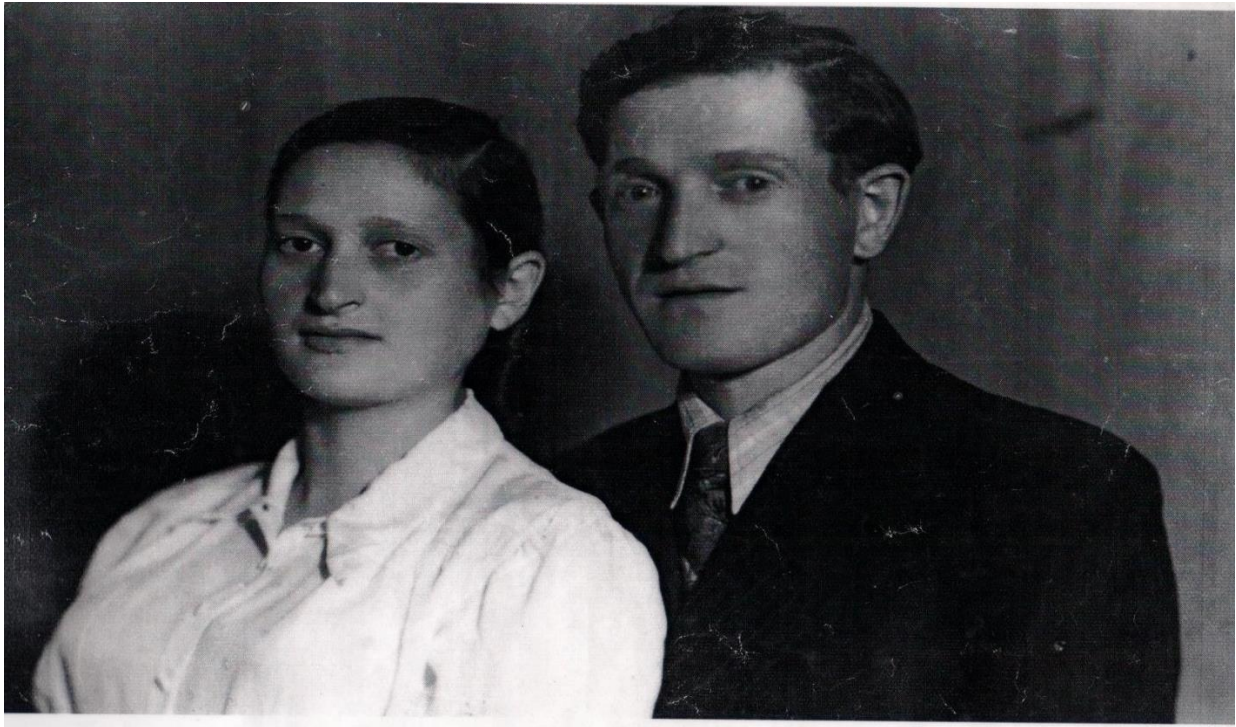
היתה לאבא יכולת להבחין אם האנשים אמינים ואוהבים או הם צרי עין. הוא האמין בעין הרע של אנשים. ומאד פחד מכך. אחד הסיפורים, שסיפר לי על בתו חיה שרה, שהייתה תינוקת מהממת ביופיה ובגיל פחות משנה מלמלה כבר מילים, היתה תינוקת עירנית. באחד הימים נכנסה שכנה לביתם ואמרה: "**כמה התינוקת יפה, ואיך היא כבר מדברת?**" ברגע שהשכנה יצאה מהבית התינוקת הפסיקה לדבר. ההורים ניכנסו ללחץ והחלו לחפש פתרונות. לאחר מספר ימים הציע להם הרב לקחת חוט מבגד השכנה לתלות על בגד הילדה ולהסתובב בשוק. ואכן לאחר שהסתובבו איתה היא ראתה תרנגול הודו בשוק והחלה לדבר.

כשנולדו לי ילדים, אבא היה כל כך מאושר, אבל פחד מעין הרע תמיד ביקש ממני לא לספר כמה הם שוקלים ולא להתפאר במעשי החוכמה שלהם. היה אומר לי שמי שמקנא בי ועושה לי עין הרע "**שייכנסו עיניו לתוך חבית של זפת.**"

אבא היה מאד קשור אלי, ואני הייתי מאד מחוברת אליו. שיתפתי אותו בדברים שהכבידו על נפשי. קבלתי ממנו תשובות לשאלות. הוא היה איש סודי. גם לאחר נישואי אהבתי לקבל ממנו עצות ולהקשיב לו.

אבא חי כל חייו בסיוטים מהמלחמה. היה צועק בלילות מתוך שינה. בילדותינו אמא היתה מעירה אותו. לפעמים, שהתארח וישן בביתי, הערתי אותו בפנס מואר לפניו. הסיוטים ליוו אותו בלילות ובבוקרים לא רצה לדבר על מה שחלם בלילות.

אבא נפטר בגיל 76 בתאריך י"ד תשרי, ערב חג סוכות, 19.10.86 עד יומו האחרון דיבר באהבה ובהערצה על אשתו הראשונה לאה, כמה אהב והעריך אותה ומה היא לבשה ביום נישואיהם. תמיד חשבתי מה אמא מרגישה וחושבת, אבל לא העזתי לשאול. אבא עזר לי הרבה בגידול הילדים. תמיד היה מוכן לכל קריאה לעזרה. אבא חסר לי מאד, אבל זכיתי באבא מיוחד במינו. תמיד אמרנו, שאבא הוא "צדיק מל"ו הצדיקים".

אבא ואמא ביום נישואיהם בשנת 1946

סיפורה של אמא: חיה- הלה וישליצקי לבית פרנק.

אמא נולדה , 24.5.1919 בעיר צ'נסטחובה והתגוררה ברחוב גנצרסקה.

אמא בילדותה הייתה ילדה דעתנית, שלא ויתרה בקלות על מקומה. גדלה בבית יחד עם תשעה אחים ואחיות.

אביה חנוך היה הדוד של האמא, מאכה, אח של אמא לבית קולכורי.

להורים של אמא היו שורשים דתיים והיו גם רבנים ממשפחתה. אבא של אמא, חנוך ניהל חנות מכלת/סידקית. מצבם הכלכלי היה טוב. הם לא נחשבו מאד עשירים, אבל הפרנסה היתה טובה. החנות הייתה ממוקמת בבניין בו גרו. מול ביתם היתה חנות איטליז של גוי פולני, שקראו לו ש'צרק, ואמא סיפרה, שהייתה מציצה מחלון הראווה, והריר היה נוטף משפתיה, אבל, כמובן אסור היה להיכנס לחנות טריפה. לימים בביקור בעיר נזכרתי בסיפור, כשעברתי ליד החנות.

אמא בבגרותה עבדה בחנות לעשיית מטריות, זה היה מיקצועה. אמא סיפרה על חיזוריו של אבא אחרי אחותה, לאה. הוא היה מגיע לביתם בזמן שאמא שטפה את הריצפה, היא לא איפשרה לו להכנס ודרשה ממנו להמתין מחוץ לבית.

אמא לא ידעה ובטח לא חשבה שלימים אבא "המחזר" יהפוך לבעלה. אמא הייתה מאד חברותית. היו לה חיי חברה תמיד הכירה חברים חדשים ויצרה קשרים חברתיים. היא הכירה בחור בשם דוד זיידמן, שלימים הפך ליהדות בעלה. המצב בזמן המלחמה לא איפשר להם לחיות יחד. היתה הפרדה בין גברים לנשים. דוד הציע לפני המלחמה לאמא לעזוב את פולין ולהפליג לברזיל שם היתה לו משפחה. סבא חנוך דרש מהם להינשא קודם ולצאת מפולין כזוג נשוי. המלחמה גדעה את תוכנית הנסיעה.

לאחר מספר שבועות, כשפרצה המלחמה, אמא החליטה יחד עם בן דודה, פני קולכורי ועוד ידיד וידידה לברוח לכיוון רוסיה ולחצות את הגבול. הגברים הצליחו לחצות לעברו השני של הגבול, ואילו הנשים נתפשו והוכו נמרצות, ומהמכות שברו לאמא את האף.

אמא הוחזרה לגטו. לאחר מספר שבועות נישאה לדוד. בתחילה עבדה במיון בגדים "במקווה", מקום שהיו בו בגדים, שנישלו לגרמניה, ונילקחו מהקורבנות, שנישלו להשמדה. בתחילה לא ידעו על ההשמדה בטרבלינקה. הם חשבו, שהאנשים נישלו להקמת ישובים חדשים במזרח, כפי שהגרמנים הצהירו, זה היה תהליך ההונאה של הגרמנים, כדי שהקורבנות לא יתנגדו. גם דוד, בעלה,

נישלח בטרנספורט הזה. משם שלח לה מכתב על הקמת הישובים במזרח. לאחר זמן הועברה אמא"ל לגטו הקטן".

לאחר חיסול וצימצום "הגטו הגדול" עברה לעבוד במחנה "ההסאג", מחנה שבו היה מפעל לנשק, שהקימו הגרמנים. אמא היתה מנקה את התרמילים של הכדורים, שהוחזרו, והיתה ממלאת אותם באבק שריפה. כדורים אלה נשלחו אחר כך לחזית המלחמה.

תמונת משפחת פרנק, משפחתה של אמא.

עומדים מימין:

יצחק –איצה ז"ל נשלח למחנה בוכנוולד שם מצא את מותו בשנת 1945. אמא, חיה.

אחותה שרה ז"ל, שנישלחה באקציה באוקטובר 1942 למחנה ההשמדה טרבלינקה.

האח יחזקאל ז"ל, שנישלח למחנה בוכנוואלד, ושם מצא את מותו ב-1945.

אחות מרים ז"ל, שנישלחה באוקטובר 1942 למחנה ההשמדה טרבלינקה.

אחות ציפורה, שנישאה בחיים עם אמא.

יושבים: סבא חנוך ז"ל, שנפטר בגטו ממחלה. האח פינחס ז"ל, שנשלח לטרבלינקה. אמא מאכה ז"ל, שנישלחה באוקטובר 1942 למחנה ההשמדה בטרבלינקה. חסרים: שולם האח של אמא, שחי בקיבוץ רמת דוד מ-1929. לאה, אחותה של אמא, שנישאה לאבא יצחק וישליצקי.

אמא עבדה במפעל עד תום המלחמה ושחררה ב 17 בינואר 1945. ההורים חזרו לעיר, לאחר צעדה לילית בשלג. לאחר מספר ימים הלכו לברר מה קורה בבית, שבו גדלה אמא. הגוי, שפתח להם את הדלת, איים עליהם בקילשון, ואמר לאבא ולאמא: **"אם היטלר לא הרג אתכם אני אסיים את המלאכה"**. אבא רצה לוותר ולעזוב את המקום, לאחר שנודע לו על יהודים, שחזרו מהתופת ונרצחו ע"י הגויים, כשבאו לתבוע את רכושם. אמא התעקשה ופנתה לעזרה מהעירייה, ואכן קבלה חלק יחסי מהסכום. בכסף זה קנו ביגוד ואת הכרטיסים לנסיעה ברכבת. מחשש שייפגעו מהשכנים הפולנים, בחרו לעזוב לגרמניה. כך הם הגיעו למחנה העקורים בפרנוולד.

אמא ספרה, שלאחר הגעתם למחנה העקורים הם נישאו בבית העירייה. מחנה עקורים זה שימש בזמן המלחמה למחנה, ששהו בו בעיקר נשים יהודיות מצכיה ומהונגריה. הן עבדו במפעל נשק, שסיפק תחמושת לצבא הגרמני. כשהייתי בביקור בשנת 2018 במפגש עם "ילדי פרנוולד" ערכנו סיור רגלי ברחובות העירייה. שם ראיתי את מבנה בית העירייה ואת בית החולים, בו נולד ישראל גיל בן דודי, לאמו ציפורה, אחותה של אמא, ולאביו גרנק, בעלה של דודה צפורה. הם הגיעו לפרנוולד לאחר מספר חודשים.

דודה צפורה עם בנה התינוק ישראל

דודה צפורה ובעלה גרנק עם הורי

במרכז העיירה היה שוק, שנקרא "השוק השחור". בשוק זה פרח המסחר הלא חוקי בו ניהלו היהודים את חייהם. בתווך היו האמריקאים, שזה היה חלק ממקום הכיבוש בו הם הוצבו. בביקורי, באוקטובר 2018 עם משלחת דור ראשון ודורות ההמשך ליוצאי מחנה פרנוולד, השתוממתי מכך שהקהילה הנוצרית במקום יחד עם תרומות של משפחות יהודיות שיפצו את מבנה המקווה "הבאד הוייז" ומבנים נוספים, והפכו את המקום למוזיאון מכובד בו מוצגות תמונות של יהודים, ששהו במחנה, ביניהם גם תמונות הורי.

ביולי שנת 1947 עלו הורי על אוניית "האקסודוס", לאחר שיצאו מהמחנה במשאיות לעבר העיר סט. עדיפות ראשונה היתה למשפחות עם ילדים ולנשים בהריון, וזה היה מזלה של אמא, שהייתה בהריון איתי. האונייה יצאה מנמל סט בצרפת לים הפתוח במטרה להגיע לארץ ועליה 4515 פליטי שואה, שרצו לעזוב את אירופה רווית הדם ולעלות לארץ.

בתאריך 11 ביולי 1947 הפליגה האונייה, שנקראה במקור "פרזידנט וורפילד" ושמה הוסב ל"אקסודוס", יציאת אירופה תש"ז. את האונייה הוביל רב החובל האגדי אייק אהרונביץ, שנקרא ע"י המעפילים "גוד", אלוהים, כינויו באנייה היה גד. הוא הוביל את האונייה באומץ רב, והוציא אותה מהנמל הצר והצפוף לים הפתוח.

לאחר כשבוע בו שהו באונייה הצפופה ללא תנאים, כשהם שכובים בבטן האונייה, והאוכל ניתן להם במנות קצובות. בדרך לנמל חיפה ליוו אותם אוניות קרב אנגליות, שניסו להשתלט על האונייה. המעפילים נאבקו באמצעות זריקת קופסאות שימורים, אביזרי מטבח ותפוחי אדמה. הבריטים השתלטו על האונייה והמעפילים הועברו בשלוש אוניות גרוש לכיוון גרמניה. אמא סיפרה, שבבילילה אחד אבא צעק בחלומו מתוך שינה והחיילים הבריטים, שהיו על האונייה ירדו לבטן האונייה עם רובים שלופים "נכונים לקרב".

בתאריך 29 ביולי 1947 עגנו האוניות בנמל פורט דה בוק בצרפת. הבריטים נכשלו בהורדת המעפילים, ששבתו שביתת רעב. אמא, שהייתה במצב הריון מתקדם וקשה הורדה מאוניית הגירוש "אמפייר רויאל" והובילה לבית החולים במרסי.

לאחר התלאות באונייה והחזרה לצרפת נולדתי בעיר הנמל מרסי בתאריך: 6-באוגוסט 1947. אמא הייתה חולה. לאחר חודש וחצי עלו לארץ באונייה בעלייה לגאלית. באוניה זו הוצמד להורי ילד כבן עשר יתום בשם אריה ברייטמן, שהוצא ממנזר בו שהה במהלך המלחמה. אמו הביאה אותו לשער המנזר עם שלט על צווארו, שבו היה מצוין שמו ונעלמה. כך אריה גדל במנזר וניצל. בתום המלחמה הגיע יחד עם "ילדי טהרן" למרסי. הורי שמרו עליו במשך ההפלגה.

כאשר הגיעו לנמל חיפה, אריה נילקח מהורי ע"י פקידי הסוכנות, והועבר למוסד עליית הנוער. הקשר עימו נותק. רק בשנות השבעים לאחר חיפוש מצאנו את אריה. הוא התגורר בקרית חיים. היה נשוי ונולדו לו שני ילדים. הקשר חודש. לצערי, אריה נפטר השנה 2019.

באוניה "אקסודוס" הורי הכירו את משפחת ברדיגה: אבא –זאב, אמא זיסל-נעמי וילדתם בת השנתיים לאה. משפחת ברדיגה עלתה על האוניה בנמל סט. הם שהו גם במחנה העקורים בפרנוולד. שם עסק אבי המשפחה במסחר זעיר. כאשר שהו באוניה שרר חום כבד, אבא שלי דאג להשקות את לאה התינוקת במים ולהאכיל אותה בעוגיות. כשמשפחת ברדיגה הגיעה לטבעון חודש הקשר. לאה כבר היתה בת שבע ונולדה להם בת בשם חנה. ההורים היו מבליים במשחקי קלפים ביום שישי ויצאו לבלות בטיולים משותפים. החברות ביני לבין לאה נמשכה גם בבגרותינו וגם לאחר נישואיה לשבתאי. נשמר קשר חזק בין שתי המשפחות שלנו. כשההורים הגיעו לנמל חיפה המתין להם שולם, אחיה של אמא.

אוניית "אקסודוס" - יציאת אירופה תש"ז בהגיעה לנמל חיפה.

הם הגיעו לקבוץ רמת דוד. אבא עבד ואמא לא השתלבה בעבודה. אנשי הקבוץ לא ראו זאת בעין יפה, שמישהו "אוכל חנם", ואינו עובד כשאר החברים.

אנשי ההתיישבות העובדת בקבוץ לא היו מוכנים להקשיב ולשמוע מה חוו בשואה, כיצד איבדו את כל בני משפחתם. הם לא עודדו אותם לספר.

הם נתנו תחושה, שהם גם לא מאמינים לכל הסיפורים. מבחינתם הגיבורים האמיתיים הם אלו, שמרדו ונלחמו והשאר "הלכו כצאן לטבח".

ההורים הרגישו תחושה של ניכור על הצורך להצטדק ולהסביר איך בעצם הם נישארו בחיים. לאחר שמונה חודשים החליטו לעזוב את הקבוץ ולהתיישב בטבעון ברחוב העלייה, שנקרא אז "שכון עולים".

לשכונה זו הגיעו מכל קצות תבל: רומנים, הונגרים, פולנים, ערב רב של קבוץ גלויות. רובם היו יוצאי אירופה. שיכנו את כולם במבני רכבת, בלוקים ארוכים שמונה דיירים בכל קומה. בקומה שלנו היתה משפחה יחידה, שהגיעה מקווקז והמשפחות האירופאיות קראו להם: "דה עראבאר" במשמעות הערבים.

בשנים הראשונות אמא ניהלה את משק הבית, ואבא יצא לעבודות "דחק". כשבגרנו אמא נאלצה לסייע בכלכלת הבית, היא החלה לעבוד בחנות בשר ודגים במרכז טבעון, שהבעלים שלה היו משפ' גרוס. אמא הייתה אחראית על מחלקת הדגים. הייתה להם בריכה, והיא היתה צריכה לנקות את הבריכה, לדאוג למלא את הבריכה בדגי קרפיונים, לנקותם ולהכין את הדגים למכירה.

גב' גרוס הייתה אשה גוצה, שתמיד נדף ממנה ריח הדגים עם השילוב של ריח בשר. מר גרוס כמעט ולא היה בחנות. תמיד ישב על הספסל במרכז והסניף טבק לאפו. אנחנו הילדים פחדנו להתקרב אליו בשל ריח הטבק החריף, שנדף ממנו. כשאמא הייתה בהריון עם אחותי, שושקה, היא עלתה על סולם כדי להוריד מצרכים "מהבוידם" הרצפה היתה רטובה וחלקה, הסולם החליק ואמא נפלה ושברה את שתי רגליה. במשך שישי שבת אמא סבלה מכאבים עזים. כילדה אני זוכרת את צעקותיה.

עברו מספר ימים עד שנשלחה לבית החולים, שם גיבסו את שתי רגליה. בשל האיחור בהנחת הגבס וניסיונותיה של אמא לעמוד על הרגליים, איחוי העצמות ברגליה ניפגע ונגרם לה נזק בלתי הפיך. כפות רגליה נישארו עקומות.

כשהייתי בת אחת עשרה עברנו דירה לרחוב אמנון ותמר 6. היה זה מספר חודשים לפני פרוץ "מבצע סיני" בשנת 1956. הדירה בשיכון עולים נימכרה. החישובים הכספיים היו, שהכסף מהדירה והפיצויים מגרמניה יספיקו לרכישת הדירה החדשה. אבל כספי הפיצויים של אבא הוקפאו, לכן לא יכלו לממן את הדירה. בצר לה, אמא בקשה הלואה ממשפחת גרוס, המעסיקים שלה, הם סרבו. היא פנתה ביראה רבה למר קירשנר, בעל חנות כלי הבית במרכז. הוא נאות לעזור לה. היא חתמה לו על שטרות לחיוב, והוא העביר לה את הכסף. בזכותו הצליחו לעבור לדירה החדשה ותמיד זכרו לו טובה זו.

אני זוכרת כילדה כל חודש נישלחתי להביא לחנותו של מר קירשנר כסף במעטפה. הוא החזיר את שטר החוב, ואמא היתה קורעת אותו לגזרים בסיפוק רב.

אמא הפסיקה לעבוד בחנות הדגים, והתחילה להשכיר חדרים בבית שלנו. זו היתה תקופה שקריית טבעון נחשבה לעיר קייט. הוקמו בה בתי פנסיון וחדרים להשכרה. היו מגיעים לטבעון נופשים מכל הארץ בשל האוויר הצח.

עונת התיירות התחילה בסביבות חודש אפריל מיד לאחר ליל הסדר. בתקופה זו אירחנו בביתנו מעל עשרים אנשים, שחגגו עימנו. ההתרגשות וההכנות היו בשיאן. היינו מחכים על המדרכה ברחוב לקבל את האורחים לביתנו. התפוסה בבית היתה מלאה בכל חודשי הקיץ ועד תקופת החגים "הימים הנוראים". כל חדרי הבית היו מושכרים. ההורים ישנו במחסן, ואחותי ואני בארגזי המצעים במטבח. לא הרגשנו שסבלנו. חשבנו שבדרך זו אנו מסייעים להורים. לעיתים לקחתי את ילדי הקייטנים למרכז, לגן הציבורי, ושיחקתי איתם בגן המשחקים. בשעות אחה"צ חזרנו לביתנו. נוצרו קשרים חברתיים. שמרנו איתם על קשר.

אמא עברה ניתוח מסובך בבטן, כשהייתי בת אחת עשרה. היא אושפזה זמן רב בבית חולים, ולאחר מכן נישלחה להחלמה לתקופה ממושכת בקיבוץ גבעת ברנר. אחת לשנה הייתה מקבלת פיצוי הבראה מהגרמנים לחודש ימים כך שאבא ואני נסענו לבקרה. זה היה זמן האיכות, שהיה לי עם אבא.

אמא בנופש בבית הארחה

אמא לא היתה מוכנה ללמוד עברית באולפן, אבל ידעה להסתדר בשפת היידיש, והשיגה את כל מבוקשה בשפה זו ובתנועות ידיים.

אמא נסעה לחו"ל בתקופה, שאנשים לא חלמו על כך. בגיל חמישים ליום הולדתה הפליגה באונייה לפריז לביקור אצל בת הדודה של אבא. זו היתה הפעם הראשונה, שנסעה לאירופה מאז עלייתם לארץ. לאחר מספר שנים נסעה גם עם אבא לפריז ולטיולים מודרכים בחו"ל.

אמא אהבה מאד לטייל ולבלות. הישיבה בבית היתה מכניסה אותה לדיכאון. את זה הבנתי רק לאחר שנים, כשהתבגרתי. לפעמים כעסתי עליה מאד, כי היא השאירה אותי לבד ללא הודעה מוקדמת. אמא נסעה לבקר חברות במרכז הארץ, וכשחזרה היתה מאושרת והביאה מתנות.

אמא חוגגת חמישים בארמון וורסאי בצרפת

אחד הדברים, שאמא מאד הצטערה עליהם, שהיא לא למדה נהיגה, תמיד אמרה, שזו טעות, שאין לה רישיון לרכב, והיא תלוייה באנשים שיסיעו אותה.

אמא ואבא נסעו הרבה ברחבי העולם ובטיולים בארץ. על כך אני מאד שמחה שלפחות הם נהנו ופירגנו לעצמם.

בטיול בפריז במרכז פומפידו.

אמא ניהלה את כל עיניי הבית והייתה אחראית גם על הצד הפיננסי. אבא מאד סמך עליה. הוא לא התערב בהחלטותיה. דאג תמיד ליהיות מאחורי הקלעים, אך בהחלט דרש שתעזור לנו כלכלית בשעות מצוקה ומשבר כלכלי.

לאמא היה קשה לדבר על תקופת המלחמה בניגוד לאבא, שהיה מספר על העבר. כשבתי יעל היתה צריכה להגיש עבודת שורשים בבית הספר, אמא ניסתה לדלג על פרטים ואירועים קשים, שעברה במלחמה. היא היתה אומרת לי באידיש **"את זה לא צריך לספר לילדה"** ... ואז אמרתי לה: **"אמא, הילדה תחשוב, שלא עברת את המלחמה. ספרי לה את כל האמת."**

לאמא היה קשה לנשק ולחבק. כשנולדו הנכדים היא נישקה אותם במלוא העוצמה, אבא היה חושש שהיא תפגע בהם מרוב אהבה, ובקש ממני לא להשאירם לבד איתה.

עם השנים אמא בגרה וסבלה מאד ממחלות רבות, ולא תמיד היה מענה רפואי לכאביה. וכשלא היתה יכולה לתפקד לבד בבית עברה לדיור מוגן בבית האבות "נוף טבעון". ההתאקלמות שם לקחה זמן רב. בתחילה הרגישה ניתוק ובדידות. במשך הזמן יצרה קשרים חברתיים משלה והייתה מרוצה. היא נהנתה מהפעילויות החברתיות במקום. היה לה חדר משלה אותו קישטה בתמונות משפחתיות ובריקמות המיוחדות, שרקמה.

בחגים ובסופי שבוע אירחנו אותה בביתנו. היא היתה מעורבת בכל הנעשה במשפחותינו. חגגה עימנו את כל השמחות.

בגיל 90 עקב נפילה הורע מצבה, והיא הועברה למחלקה הסיעודית שם התערער מצבה הבריאותי. היא ניפטרה בתאריך 5 בנובמבר 2010, שלושה חודשים לאחר פטירתו של נכדה, בני ברק, שעל פטירתו כמובן, לא סיפרנו לה.

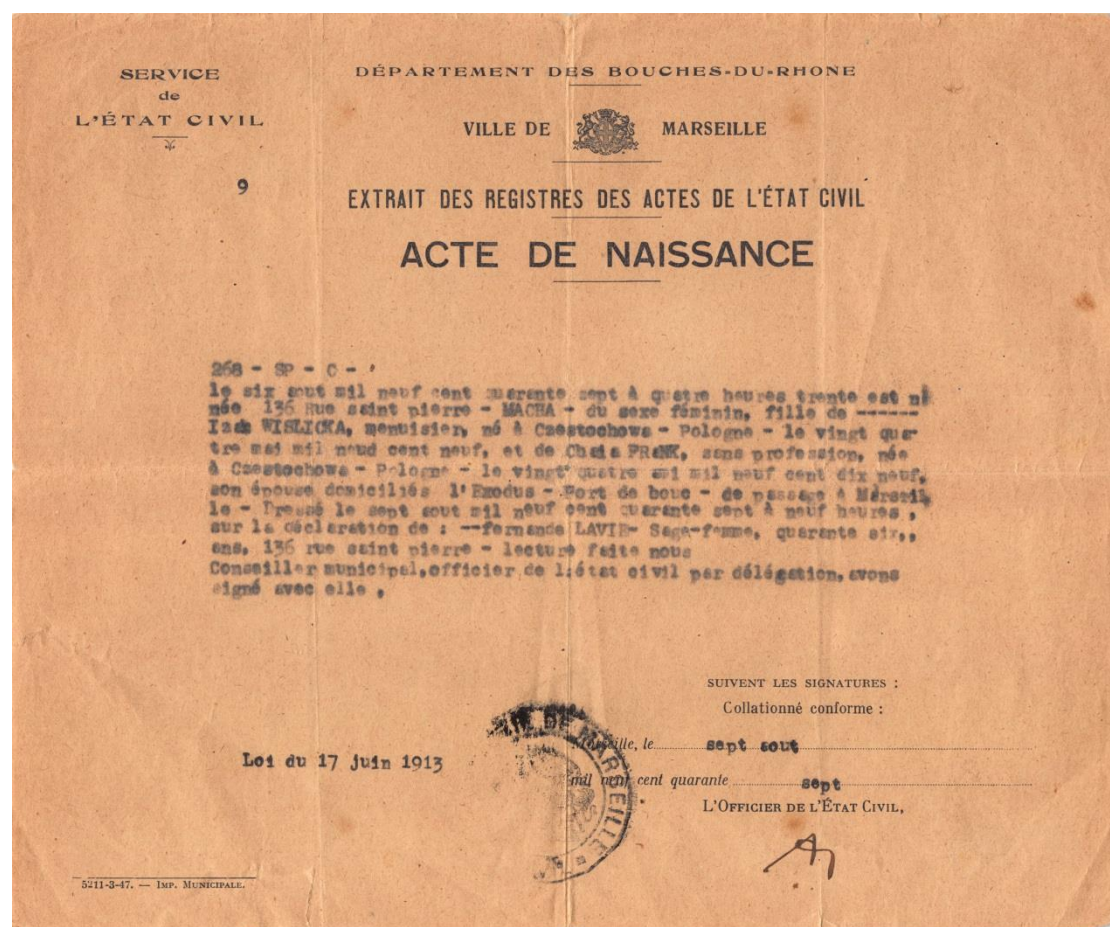

אמא בפעילות בבמרכז יום לקשיש בשלה"בת

סיפורה של מיכל

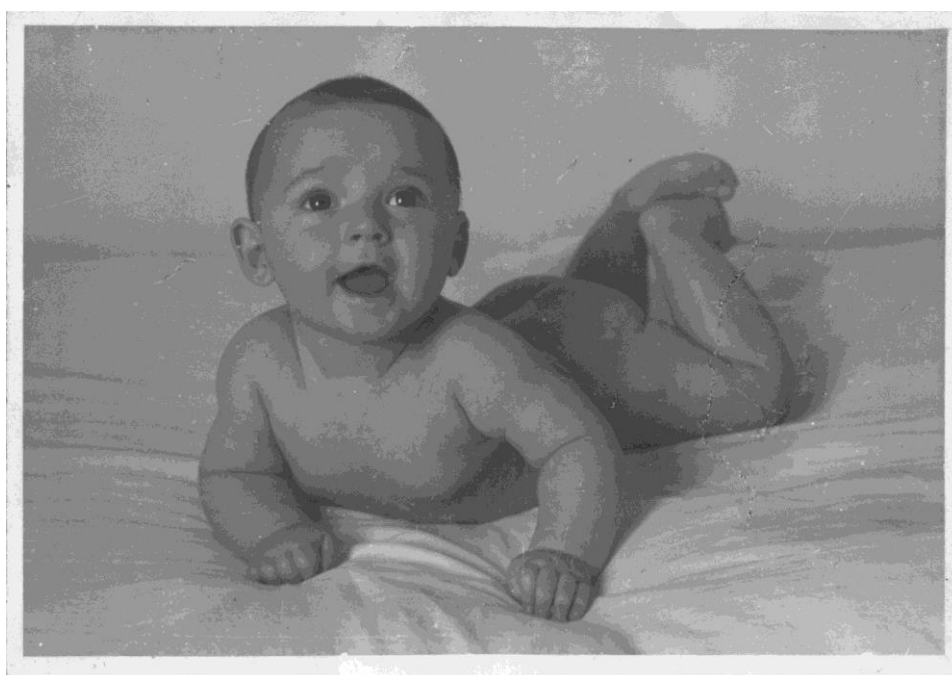
ביולי 1947 עלו הורי על "האקסודוס" בדרכם לארץ ישראל. הם לא הורשו לרדת לחוף ונאלצו לחזור לאירופה בשלוש ספינות גרוש. אחד הסיפורים, ששמעתי מאבא היה שבאחד הלילות היו לו סינטיים. הוא החל לצעוק בקול רם מתוך חלום והזיות עד שהגיעו חיילים בריטים לספינה לבדוק, שאין הכנות למרד.

בזמן שהותם בנמל פורט דה בוק אמא קבלה צירים, והועברה לעיר מרסיי. נולדתי בתאריך 6 באוגוסט 1947.

תעודת הלידה מבית החולים במרסיי

במהלך החודש בו שהינו אמא ואני בבית החולים אבא הגיע לבקר אותנו מידי יום ממחנה המעבר, שהוקם ע"י הצבא האמריקאי בפאתי מרסיי.

מיכל התינוקת

בשנת 1948 בהיותי בת שמונה חודשים הגענו להתגורר בקרית טבעון. שיכנו אותנו ברחוב העלייה בו היו שיכונים של שש עשרה משפחות בכל מבנה. השכונה ניקראה "שיכון עולים".

העולים הגיעו מארצות אירופה באויר נשמע בליל של שפות: הונגרית, רומנית, פולנית ובעיקר יידיש. נוצר הווי משפחתי. בכל בלוק היו שתי קומות כאשר בכל דירה חדר, מטבחון קטן ושרותים. לאורך הדירות היתה מרפסת ארוכה, שאליה היו יוצאים הדיירים, מנהלים שיחות ביניהם והילדים היו מתרוצצים לאורך המרפסת.

בינואר 1953 נולדה אחותי שושקה.

אנחנו גרנו בקומה התחתונה. החדר היחיד בבית שימש כחדר אורחים ובלילה הוסב לחדר שינה. להורים מיטת ברזל, ולנו הבנות היו שתי מיטות צרות מתקפלות, שבבקר הוכנסו לתוך המזנון.

הווי מיוחד נוצר בשיכון: משפחות התאחדו, חגגו את החגים והשבתות יחד וסייעו בשמירה על הילדים. היתה תחושת אידיליה, שלעיתים הופרעה במריבות קשות בין הדיירים. ויכוחים בנושאים שונים נבעו לעיתים מחוסר תקשורת בהבנת השפה. לפעמים בשל שימוש חסר התחשבות בחבלי הכביסה לתלייה, ולעיתים בשל מריבות בין הילדים בניסיון להגן עליהם.

אני זוכרת, שפעם אחת שכנה שפכה חול לדוד הכביסה הרוטח של שכנתה. והריב ביניהן התפתח "להילולה".

בשיכון היה גנון, הגננת בו היתה מרים יונג. אהבנו מאד את הגן, כי למדנו לדבר בעיברית ולשיר את שירי ארץ ישראל. כשהיינו שבים לביתנו כל אחד מאיתנו דיבר בשפת ההורים. אצלנו בבית דברנו באידיש, והורי דברו ביניהם בשפה הפולנית כשפת סתרים, כדי שלא נבין.

עם אבא ואמא בטיול ברחוב.

אמא מכבסת במרפסת שבבלוק.

לאחר שנתיים בגן מרים עברתי לגן חובה עם הגננת אסתר. הגן היה ממוקם ליד בית הכנסת הגדול ברחוב העלייה ומידי פעם שמענו את קולות המתפללים. בגן חגגנו את החגים. זכור לי, כמובן, חג פורים אותו אהבתי במיוחד בשל התחפושות, מעשי ידי האמהות.

בילדותי עם אמא ואבא.

בשכון עולים הסתובב תרנגול הודו, שהיה שייך למשפחת ברכט. כל ילדי השכונה אהבו לשחק עם התרנגול. בשכונה גר צלם גמד בשם אומצ'ה, שצילם את כל ילדי השכונה ליד אותו תרנגול.

אומצ'ה "פוטו קרבר"

אומצ'ה "פוטו קרבר" היה הצלם של השכונה ושל כל הקריה. הוא גר בקומה מעלינו גובהו היה כגובה ילד בן שש. אנו כילדים לא הבנו מדוע אדם מבוגר בגובה של ילד תמיד לבוש בחליפה מחוייטת עם עניבה תואמת ונעול בנעלי לאק מבריקות משוחח עם המבוגרים, אך שונה מהם בגובה.

כולנו היינו באים להצטלם בבגדים חגיגיים ובתחפושות פורים. למרגלות מיטתו היה מונח דרגש קטן עלייו הוא היה מטפס לעבר המצלמה מניח את ראשו בכיסוי השחור ומצלם.

זכור לי, שאחותי השובבה, כשבגרה היתה נעמדת מאחוריו, ובודקת מידי פעם אם עברה אותו בגובה. עד שיום אחד צעקה בקול: **"אני יותר גבוהה מאומצ'ה הצלם"**.

זכור לי, שיום אחד אומצ'ה לקח בבוקר לגן את בת משפחתו הקטנה, חנה אטינגר, הוא החליק וחנהל'ה נפלה עליו. אנו הילדים הקפנו אותם מסביב וצחקנו. זו היתה חוויה, שנחרטה בזכרוננו.

מיכל בצילום עם תרנגול ההודו השכונתי

חויות נוספות, שזכורות לי משיכון עולים:

באחד מימי שישי באו להתארח בביתנו קרובים ובתם חוה'לה הגיעה עם בובה. זו היתה פעם ראשונה, שראיתי בובה בביתי. לקחתי אותה לחברות בשכונה לשחק ובשעת בין ערביים בקשה לחזור. הראיתי לה את הדרך ונישארתי לשחק. כשחזרתי לביתי לעת ערב, הסתבר שחוה'לה לא הגיעה לבית. כל "שיכון עולים" נעמד על הרגליים בחיפוש אחר הילדה. לקח זמן, והיא נימצאה. אך אני זוכרת חוויה זו כטראומה לאורך חיי.

מקרה נוסף, שזכור לי, שקבלתי עונש להישאר בבית. אבא יצא לטיול בעגלת עץ כבדה. בתוכה אחותי התינוקת שושקה. ליד אבא צעדה אחת השכנות נעולה בנעלי עקב גבוהים. אבא הסתובב והבחין בי, הוא כעס, שהפרתי את העונש. הוא עזב את ידית העגלה וגרש אותי לשוב חזרה לבית. השכנה ניסתה לתפוס את העגלה, אך ניתקעה עם נעלי העקב במדרכה ונפלה. אני, כמובן צחקתי ובינתיים העגלה, שבתוכה התינוקת, החלה להדרדר בירידה של רחוב העלייה לעבר אזור "בנק פועלים" של היום מה שהיה קולנוע "יובל אור" בעבר. המקום אז היה שדה שומם שום מבנה לא היה. העגלה נעצרה ומזלי ששושקה, אחותי לא עפה מחוץ לעגלה.

אבא ואני ברגעי האושר שלנו יחד

בתחפושת פורים

שושקה, אחותי בעגלה בת 9 חודשים . חוהלה והבובה שלה אותה אני אוחזת.

אחד במאי היה חגם של הפועלים. ביום זה הפועלים היו בחופשה. הם צעדו ברחובות הראשיים בחיפה בלבוש חגיגי והניפו דגלים אדומים. היתה שירה אדירה. אני כילדה ישובה על כתפיו של אבא נהניתי והתרגשתי מהמצעד השמח שהשתתפתי בו.

היתה לנו מכולת בשכונה. על הכביש נבנו כמה צריפים לבעלי מלאכה. סנדלריה של פלונצקי, שכולם קראו לו "הקומוניסט", הגלנטריה של טובה, מחלק הלחם שלאמק רזנבאום, שהיה מוכר לחם ומבקר בין בתי הלקוחות. החלבן שחילק חלב וביצים ועבר בין הדירות בשכונה. מוכר הקרח, שהיה מביא בלוק קרח, מכוסה בשק יוטה, את הקרח הכנסנו למקרר בקערות מתכת גדולות.

מכונות כביסה לא היו. האמהות היו מרתיחות בדוד על הפתיליה ומשפשפות את הכביסה על קרש כביסה עם סבון גדול ומרובע של "שמן". הכביסה היתה ניתלית על החבלים המשותפים בבניין, ולא פעם נשפכו מי ניקיון הרצפה מהקומה השנייה על הכביסה הלבנה והמעומלנת של הקומה הראשונה והצעקות היו עד "לב השמים".

התושבים היו ברובם ניצולי השואה. לא פעם בלילות היו נשמעות צרחות אימים עד, שנאלצו להזמין רופא משפחה את ד"ר בראלי (ד"ר הילזנרד, שהיה רופא קופת חולים). הרופא נאלץ לתת זריקות הרגעה. אנו כילדים גדלנו באווירה זו ולא הבנו, שזו תופעה שכיחה ולא חריגה.

היה לנו בשכונה את יצחק "המשוגע", שהייה אלוף בשחמט והתאבד בתלייה. הייתה משפחה נוספת אמא, שתי בנות ובן, שבתקופת המלחמה הילד הסתתר במנזר, אנשי הסוכנות הוציאו אותו מהמנזר בתום המלחמה. הילד היה צועק בפולנית לאמא שלו, שהוא רוצה לחזור לפולין ולא לחיות עם היהודים.

גם "קאפו" לשעבר היה גר בשכונה, שלימים שרת במשטרת ישראל. הוא היה עוזר לכולם כדי לרצות אותם וגם בכסף. אך כשהיה הולך ברחוב, חשש תמיד, שמישהו יזהה אותו, ולכן היה מביט לאחור כל הזמן. יום אחד שמר כשוטר במגרש כדורגל באיצטדיון קרית חיים, והוזמן ע"י חברו למשמרת להתארח בביתו. כשהגיע לביתו של השוטר, אשת השוטר זיהתה אותו, וסיפרה לבעלה, שהחבר, שהביא איתו, הוא לא אחר מהקאפו, שבעט בה בבטנה, וכתוצאה מכך אינה יכולה ללדת. הוא נישפט וישב בכלא כמה חודשים.

בגיל אחת עשרה עברנו משיכון עולים לבית ברחוב אמנון ותמר. לאחר מספר חודשים פרצה מלחמת סיני, מלחמה ראשונה מיני רבות, שעברו עלינו.

לאחר הגן עברתי לביה"ס היסודי "דגניות" בו למדתי עד כיתה ח' (לא היו חטיבות ביניים בתקופתי). שנתיים מהלימודים למדנו בביה"ס "רימונים" בשעות אחה"צ עקב השיפוצים, שנעשו בבית ספרנו.

בביה"ס היסודי עיקר חברותי היו ילדים של הורים "שורדי שואה". דברנו לפעמים ביננו בשפת האידיש. לא השתלבנו עם ילדי הוותיקים שהתנשאו. הוריהם היו חברי "אגד" וזה היה מעמד מאד נחשב בימים אלה.

אצלנו בכתה היו מספר הורים, שהיה להם מספר על היד. לא דיברו איתנו בבית ולא הבנו את משמעות המספר החרוט על זרוע שמאל. עד כתיב לא דיברו איתנו כלל על השואה. כבוגרי ביה"ס קיימנו טקס בו הדלקנו נר זכרון ביום השואה, רק אז שאלה אותנו המחנכת, זהבה גודוביץ, שאלות ושוחחה עימנו בנושא. כשנשאלנו מי יכול לשתף בסיפור על המלחמה דברים, ששמע מההורים, הצבעתי וסיפרתי, ששמעתי על מקלחות, שהעבירו דרך הצנרת שלהן גז ולא מים כדי להרוג את היהודים. למחרת הגיע אחד האבות יליד הארץ, וכעס על המורה בנוכחות התלמידים. **"איך היא אפשרה לספר סיפורי זוועה לתלמידים?"** ושחלק מהסיפורים הללו אינו נכון כלל. אני מאד חששתי ממנו. בבית הדלקנו גם כן נרות זיכרון, ואמא מעטה לדבר והסתגרה שעות בחדרה.

אני זוכרת, שהקימו את המרכז המסחרי. השטח היה ריק וחולי ואט אט ניבנו חנויות. אותם רוכלים, שמכרו את מרכולתם בצריפים שבשכונתנו עברו לחנויות במרכז המסחרי. ממול נישתל דשא כמו היום, ואנו הילדים התרוצצנו והשקפנו על החנויות. במעלה הדשא הוקמה אנדרטה לציון נפילתם של חללי מערכות ישראל, ושם נערכו הטקסים ביום הזכרון לפני החגיגות לציון יום העצמאות למדינת ישראל.

החל מכתה ו' חזרנו לבית הספר "דגניות". התלמידים, שגרו ברחוב השקדים לכיוון רמת הדסה, עברו לביה"ס "נרקיסים", שרק נבנה, הם היו המחזור הראשון בבית ספר זה. המקצועות, שאהבתי להשתתף בהם, היו: שעורי מלאכה עם המורה רחל גלזר ושעורי ההתעמלות עם תלבושת אחידה: מכנסי גומי קצרים, חולצה לבנה ונעלי התעמלות, שהיינו מביאים בשקית הרקומה, שנרקמה בשעורי המלאכה. השעורים התקיימו עם המורה מיכאל אטקין (הג'ינג'י), שהייה מספר לנו על משפחתו, שניספתה בשואה. פה נחשפנו במעט לתקופה החשוכה הזו. שעורי התנ"ך עם המורה שרה היו אהובים עלי במיוחד, גם שעורי ההסטוריה עם המחנכת זהבה. בבית הספר היה גם חדר אחות. האחיות הסתובבה בין חדרי הכתות בבגד כחול ושביס לבן לראשה.

זוכרת יום אחד, שחברתי חנה ברנדס, הגיעה באופניים חדשים לבית הספר, ואני בקשתי "סיבוב". זו היתה פעם ראשונה בחיי, שעליתי על אופניים. רכבתי בירידה של רחוב הדגניות לכיוון המרכז הסואן. לא ידעתי להשתמש במעצורים ודהרתי ישירות לעבר אוטובוס, שחנה בתחנה. למזלי, לא קרה לי כלום. האופניים נעצרו בעוצמה ברכב. חנה הגיעה בריצה לבדוק מה קרה לאופניים, ולרגע לא התעניינה אם קרה לי משהו. הכל ניגמר בסופו של דבר בשלום, ומאז ועד היום לא עליתי לרכב על אופניים.

בחופשת הקיץ נהגו הורי לשלוח אותי לקייטנה בקיבוץ רמת דוד אצל הדודים שולם ורחל. ההתרגשות היתה גדולה. הכנתי מראש מזוודה עם ציוד ובגד ים לבריכה. אהבתי לבלות עם בת דודתי מיכל, שתינו קריות על שם הסבתא. היא לקחה אותי לבלות עם חברה וחברותיה מהקבוץ ולחדרה בבית הילדים. בתקופה זו לא היתה לינה בבית ההורים. מיכל היתה מספרת לי את כל הרכילות מי גר עם מי, ומי עזב את מי. נהנתי להסתובב עד שעות הערב המאוחרות. בשעות הבוקר הגעתי לבריכה. ילדי הקבוץ השתכשכו במים, ואילו ילדי האורחים נאלצו לשבת על שפת הבריכה בשמש היוקדת, כדי שלא ידביקו חלילה במחלות את ילדי הקבוץ. בשבילי זו היתה אכזבה בלתי רגילה, טראומה, שמלווה אותי עד היום, כשאני ניזכרת בהתנהגות המפלה הזו.

תנועות נוער בטבעון

היו שתי תנועות נוער בקרית טבעון: תנועת "הצופים" ותנועת "הנוער העובד". אני השתייכתי ל"נוער העובד". אני זוכרת בהתרגשות רבה את ההשבעה ביער ליד בית המיטבחים ברחוב השקדים. הוזמנו כל החניכים ולקראת השקיעה במוצאי שבת הודלקו כתובות אש. שרנו שירים ובעיקר זוכרת בגאווה את קבלת החולצה הכחולה עם השרוך האדום.

כל המשפחה בבית ברח אמנון ותמר

ביום ההולדת ה 5 של אחותי שוש ואני בחולצת הנוער העובד

הטיול העיקרי, שזכור לי מהתנועה, היה טיול לילה במורדות עוספייה ודלית אל כרמל. יצאנו בבקר לקיבוץ יגור. משם התחלנו את מסלול ההליכה. כבר בתחילת המסלול השתטחתי על אבן וקיבלתי מכה חזקה ביד.

המשכתי בהליכה בהמלצת המדריכים, טיפסנו על ההרים במשיכת חבלים ולא התלוננתי למרות הכאבים. בערב הגענו למחנה. הקמנו אוהלים בפאתי הכפר. בלילה שמעתי קול פעמונים, שהיו מחוברים לצוואר הפרות, שהסתובבו בחופשיות ליד המאהל שלנו. למחרת ירדנו לעבר קבוץ יגור ושכנו לביתנו. הכאבים היו בלתי ניסבלים, נסענו לחיפה למרפאה, ושם גיבסו את ידי לשלושה שבועות.

הורי לא הרשו לי לצאת לכל הטיולים. מעט הטיולים, שיצאתי אליהם היו בעיקר טיולים יומיים ללא לינת לילה בשטח.

אני זוכרת את הפעולות בקן "הנוער העובד" שנהנתי להשתתף. הקן היה ממוקם במגרש הספורט. הדרך אליו עברה "במרכז הישן" היום מבנה "שלהבת". במרכז הישן היו מספר חנויות. מרכז זה הוקם לפני מרכז הקניות הנוכחי בככר בן גוריון של היום. במרכז זה היתה קצבייה, מכלת וקונדטוריה של "קפולסקי". בדרכנו לקן עברנו דרך הקונדטוריה. ריח העוגות ליווה אותנו עד לקן. כסף לקנות עוגה לא היה לנו. מגוון העוגות היה רב ומרהיב ביופיו. מעבר לחלון הראווה עמד בנו של "קפולסקי". ילד ממושקף ושמנמן ובפיו שאריות העוגה שסיים. לנו הילדים יצא ריר מהפה מרוב קנאה. לימים, נודע לי שנהרג באחת ממלחמות ישראל.

רשמים וחוויות מקרית טבעון

טבעון נחשבה לעיר קייט. ברחובות טבעון הוקמו בתי מלון ובתי פנסיון לרוב. היא נחשבה כמקום מרפא לחולי אסטמה. הקיץ הגיע וקייטנים רבים מילאו את רחובות הקרייה. גם החדרים בביתנו הושכרו בכל תקופת הקיץ ובתקופת החגים.

הדמויות והטיפוסים, שהטביעו חותמם על הקרייה והשאירו לי זכרונות:

החלבנים: מנדלסון וליכט עברו ברחובות טבעון עם כדי חלב שכמות החלב נמדדה באמצעות הכדים. לאחר מכן נמכר החלב בבקבוקי זכוכית. החלבנים הגיעו לבתים בעגלה רתומה לחמור. בשלב מאוחר יותר נימכר החלב בחנויות המכולת בקרטונים.

מחלק הקרח, שהיה עובר ומחלק קוביות קרח גדולות עטופות בשק. בתחילה שמנו את הקרח בגיגית ובה קררנו את המוצרים. יותר מאוחר נקנה המקרר הראשון, ושמנו בתוכו קרח, ורק בשלב מאוחר ניקנה הפריג'ידר, שקרר באמצעות החשמל ללא קוביות הקרח. וכך נעלמו מחלקי הקרח והחלב מרחובותינו.

שלאמק מחלק הלחם, היה מגיע במשאית ומחלק את ככרות הלחם, שריחן הגיע למרחוק. איש חייכן ונמרץ, נכנס לבתיהן של הנשים ומביא להן לחם טרי. המבוגרים תמיד התלוצצו, שלעיתים שכח לצאת ונתן לשאר הלקוחות להמתין ליד משאית הלחם.

מחלק הסודה –וולף ברדיגה, שהיה מחלק את הסיפונים לבתי התושבים יחד עם העגלה הרתומה לסוס. לעיתים נעזר בבנותיו, שאחת מהן לאה היא חברתי הטובה עד היום.

מחלק הנפט הקרח - כולם קראו לו ה"גלכ" נראה היה כמו כומר והיה מצלצל בפעמון כדי שאנשים יצאו מבתיהם לקנות נפט.

איש הסברס שהיה מגיע מנצרת עם אימו לבושה בגלאבייה, לבוש מסורתי ערבי, מכר לנו סברס מהדלי.

מוכר הפלאפל הראשון במרכז טבעון מר סולבייצי. בתחילה מכר בעגלה ברחבת המרכז ולאחר מכן במבנה, שהיום נמצא בו בית הקפה "קפה קפה".

חנות הספרים של שושנה פרנק בה נמכרו ונקנו ספרים. התור בתחילת שנת הלימודים הגיע עד לקולנוע "יובל אור". כאשר בית הקולנוע נבנה אחד מנערי הרחוב שלנו טיפס על הגג נפל ושבר צלעות ורגליים והיה מגובס זמן רב.

באולם הכניסה לקולנוע היה מזנון, שנוהל ע"י הוריו של ישראל בעלי. בצמוד לבית הקולנוע היה בית המרקחת, שאותו ניהלה גברת צנגרי. היו לה שלושה כלבים מלאי שיער, שלא ניתן להבחין בין האחוריים לראש.

בית הקפה "אפלר" היה מקום בילוי לצעירים. בימי שישי ושבת נשמעו צלילי מוזיקה לריקודים. הצעירים בילו את זמנם בריקוד ובשתיה, ואנו הצענו כילדים בבגרותי גם אני ביליתי במועדון זה.

סיימתי את ביה"ס היסודי ועברתי ללמוד בחיפה בביה"ס לפקידות "במעלה". יחד עם כמה מחברותי. לאחר שנה היתה הצעה מפתה להתחיל לעבוד בבנק לאומי בטבעון. חברתי לאה ברדיגה, שעבדה בבנק שכנעה את הורי, שזו הזדמנות והתחלתי לעבוד כפקידה בבנק מגיל 15. ממש ילדה, הצטערתי על כך כי מאד אהבתי ללמוד.

משרד "אגד" היה ממוקם מול תחנת האוטובוס ונוהל ע"י שני אחים למשפחת גולדשמידט. אחד נמוך, שתמיד נהג לעשן מקטרת, והשני גבוה במיוחד. הם היו מגיעים בצהרי כל יום לבנק להפקיד את שקי הכסף. תמיד התפלאתי איך לא נישדדו בדרכם לבנק. אנשים טובים וישרים גרו בטבעון. חברי "אגד" נחשבו בילדותי למעמד גבוה. מצבם הכלכלי היה טוב.

רבים מהם גרו בבתים פרטיים ברחובות היוקרה דגניות, שושנים וכלניות. הם היו מאד "סנובים" והתנשאו וכך גם ילדיהם חשו רגשי עליונות.

בעבודתי בבנק השתמשתי במכונת כתיבה בשיטה עיוורת אותה למדתי בבית הספר. מכונת כתיבה ידנית, שהיתה לה ידית בצד שמאל באמצעותה העברתי שורה אחר שורה. לאחר שנה קבלתי מכונת כתיבה חשמלית, ששידרגה את העבודה פלאים. הדפסתי במהירות. קבלתי הערכה רבה ותודות מהמנהלים, שהתייחסו אלי בכבוד והעריכו את רצינותי בעבודה.

נוצרו קשרי ידידות טובים בין העובדים. ישראל, בעלי לעתיד, עבד כקופאי לאחר מספר חודשים עזב את הבנק וקנה מונית. הוא שמר על קשריו עם עובדי הבנק. באחד האירועים הציע לי לצאת לסרט. יצאנו עוד מספר פעמים אני בת 16 והוא בן 27. באותה תקופה הייתי בהתלבטות כי גם ישראל וגם דני, אחיה של חברתי, חיזרו אחרי. דני היה מחכה לי בסוף יום העבודה, ואני חששתי מהלחץ האובססיבי. עמיצור, שעבד איתי בבנק, היה בסוד העיניינים, והיה מלווה אותי לביתי בסוף יום העבודה.

החברות עם דני הופסקה. הורי לא הסכימו. הוא היה ממשפחה מרוקאית והלחץ, שהופעל על הורי מהשכנים והמכרים האשכנזים פעל. שנים דני לא דיבר איתי ולא סלח לי על ניתוק הקשר ביננו. המשכתי להיות חברה של אחותו, והוא התעלם מנוכחותי. דני היה בחור צנוע, נעים הליכות וטוב לב. נאלצתי לשמוע בקול הורי ולנתק עימו את הקשר. החברות עם ישראל נמשכה. פער הגילים היה משמעותי והיה לי, כמובן, קשה לשלב אותו בבילויים עם חברותי הצעירות. לכן נהגנו לבלות עם חבריו, שמרביתם היו נשואים, והיו להם כבר ילדים. השיחות עמם היו בעיקר בנושא גידול הילדים והפרנסה, ולי היה קשה להשתלב בשיחות אלה. רציתי לבלות ולרקוד. זו היתה תקופה של מסיבות וריקודים סלונים. הגיע מועד גיוסי לצהל קבלתי צו גיוס. מאד שמחתי. רציתי להיות חיילת בצה"ל. ההורים של ישראל הגיעו להורי ולחצו, שלא אתגייס לצבא ואתחתן עם בנם. לדעתם, בצבא מסוכן לבנות. אמא השתכנעה. אבא קצת התנגד בשל העובדה, שישראל נהג מונית וקרא לו "בעלגולה" בעל עגלה. אמא הצליחה לשכנע את אבא. אני כילדה רציתי תמיד לרצות את הורי ושמעתי בקולם.

חתמתי על ביטול גיוסי ונישאתי לישראל באולמי "קאזינו" בחיפה בתאריך 27 ביוני 1965.

אחותי, שושקה ליוותה אותי ביום זה. החל מסידור השיער במספרה בטבעון ובהמשך נסיעה באוטובוס לחיפה לסלון הכלות "פפי". החתונה היתה שמחה מאד. החתן לא ידע לרקוד, וכשהוזמנו לריקוד את הריקוד הראשון, לחשתי לו באוזן להרים רגל לימין לשמאל קדימה ולאחור, וכך רקדנו את ריקוד החתונה.

ביום החתונה עם הורי ואחותי

לאחר החתונה נסענו לירח הדבש באילת. זו היתה הפעם הראשונה, שטסתי במטוס. הגענו למלון "מלכת שבא" מלון חדש שהיה בהרצה. לארוחת הערב ירדנו במכנסיים קצרים. בכניסה קבלו את פנינו שתי שורות של מלצרים בכפפות לבנות לידיהם וכיוונו אותנו לשולחן. יתר האורחים, תיירים מחו"ל, היו לבושים בבגדים חגיגיים. למדנו את המצב המביך, וביתר הערבים התלבשנו בהתאם.

למחרת ירדנו לים. ישראל נכנס ראשון. המים היו קפואים. צעקתי לו מרחוק "שמור על טבעת הנישואין" שהייתה קצת גדולה על אצבעו, אבל אחרתי את המועד. הטבעת צללה למעמקי הים. לימים גם הטבעת שלי צללה למימי "חוף הכרמל". באותה תקופה היה נהוג, שהורי החתן קונים טבעת לכלה, והורי הכלה קונים שעון לחתן. כיון שההורים משני הצדדים לא העניקו לנו מתנות אלה, נישארנו ללא הטבעות אחרי ירח הדבש.

כשחזרתי מירח הדבש ושבתי לעבודה. הבנות הבוגרות, שעבדו איתי בבנק התלחשו מאחורי גבי, ואמרו שאני בטח כבר בהריון. אני שהייתי כל כך נאיבית לא הבנתי על מה הן מדברות ומצחקקות ביניהן.

קוריוז מחיי הנישואין:הבישול הראשון לבעלי סלט מיונז. שלחתי את ישראל לקנות חצי ק"ג תפוחי אדמה לפי המירשם, אך לא היה כתוב שיש לרחוץ את תפוחי האדמה. היה כתוב לבשל בקליפתם. הנחתי את התפוחים בסיר מכוסה. ישראל הרים את המכסה ליראות מה בישלה אשתו הטריה ואז גילה, שכל האדמה מבעבעת במים הרותחים. לבסוף יצא סלט טעים עם קצת שאריות אדמה.

לאחר שנה נולד בני הבכור שלמה אחריו נולדו ברק, ברכה, יעל ורענן.
אני רוצה לספר על כל אחד מילדי "אנקדוטה" חוויתית, שזכורה לי במיוחד.

שלמה הבכור שבחבורה נולד בתאריך 4 ביוני 1966.

*שלמה נקרא על שם סבא רבא, אך אחותי שושקה לחברותיה ספרה:
"שמו של הרך הנולד ארז". לתוך העגלה חברותיה את ראשן דחפו, וארז לו
קראו.

וכששמעו, ששם התינוק שלמה, במהרה ובבהלה הלכו.

*את הקקאו שלמה אהב חם לשתות במיטה, אך בקיץ החלב החמיץ, ובחצות
נשמעה חבטה. על הקיר הבקבוק התנפץ, נחלי הקקאו לכל עבר התפזרו, ואת
הקיר בחדר בצבעי החום קישטו.

*את מקל החבטה בשטיחים קיבלנו מחברתנו רחלה במתנה. הוא ניתלה לפי
פקודתה בכניסה. המטרה להרתיע את הילדים לפני המכה. שלמה את המקל
לקח ועל הגג זרק. כך נמנעה בישבנם של הילדים החבטה.

*שלמה טניס אהב. השתתף בתחרויות רבות. מידי פעם גם ניצח. את לידתו
של רענן לא אהב. סיפר לכל אחד, שירחמיאל הוא שמו של האח.

היום שלמה רואה חשבון במקצועו, ומנהל משרד עצמאי. הוא נשוי לרונית בת
קבוץ געש. הם גרים ב"בית חפר" עם שלושת ילדיהם: רועי, אורי ורומי.

ברק ביום גשום ובסערה נולד ביום האחרון של השנה 31 בדצמבר 1968.

כבד שמיעה היה. עם אוזניות על האוזניים ונעליים הפוכות על הרגליים.

ילד רגיש ושמח עטור תלתלים. שוער בכדור מים, מוצלח ואהוב על חבריו. ברק
היה חרוץ, הוא לא בחל בשום עבודה.

ברק להתעשר במהרה רצה. שמע שבבית חולים "רמב"ם" גופה רוחצים במאה
שקלים לשעה.

שמח וטוב לב עם יגאל חברו יצא לעבר רחיצת הגופה הראשונה. את הגופה
ניקו, רחצו, הכינו לקבורה. הנפיחה הראשונה מהפה יצאה. הבחורים בריצה
יצאו מחדר המתים. השאירו את מאה השקלים וחזרו לביתם בבהלה. ובכך
הסתיימה החוויה.

ברק לצבא התנדב. בתחילה כמדריך ספורט. את שרותו הצבאי סיים כמחסנאי.

ברק נישא למירי, ילידת בית שאן, עובדת בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, ומאד מצליחה. לברק ולמירי נולדו שלושה בנים: עומרי, ניר ורון.

ברק היה מסור למישפחתו ואהוב על חבריו. עבד כמנהל חשבונות. הוא ניפטר מדום לב פתאומי ביום שישי 20 באוגוסט 2010, כשהוא בן 42 בלבד. יהי זכרו ברוך. הקמנו אתר הנצחה לזכרו ביער השומרים. המצפור צופה על נוף העמק ועל קברו של ברק ז"ל.

המצפה ביער השומרים לזכרו של ברק מימין: רענן, רון בנו של ברק ושלמה

ברכה נולדה ב-10 במרץ 1970 לאחר שני בנים נולדה הנסיכה.

את התספורת הראשונה בגיל שנה סבתא אסתר עיצבה. במספרי צפורניים לה את הפוני גזזה, ותיסרוקת עקומה את מיצחה קישטה.

סבתא אסתר את ברכה להאביס באוכל אהבה, ושיר קבוע לה היתה שרה "פה ריק פה ריק". השירה הסתיימה רק לאחר שברכה את האוכל מצלחתה המלאה סיימה.

ברכה כדורגל לשחק בחצר אהבה יחד עם ברק וזוהר השכן. בשער תמיד עמדה במכנס קצר עם גומי, נעליים גבוהות ורגליים שמנמנות. מידי פעם "גול" צעקה בתור שוערת הייתה מקסימה.

שמלות לא אהבה ללבוש. בארונה לא תמצא שמלה. הפעם הראשונה בטירונות כחיילת לבשה חצאית. ותמונה כמזכרת באלבומה נישאה.

את ריסיה תלשה כמחאה, כשיעל אחותה נולדה, ועם ההזמן אהבה אותה אהבה עזה. היום יש קשר הדוק ואוהב ביניהן.

היום ברכה עובדת כמורה. נשואה לאורי, יליד עכו, ויש להם ארבעה ילדים: חגי, ליאור והתאומים: יובל ואופיר. ברכה מתגוררת עם משפחתה בקבוץ "גשר הזיו".

יעל נולדה בתאריך 21 בינואר 1979.

יעל עם עיני תכלת, צבע ים. שיער שופע שחור כפחם. רזה קטנה "מייזלה" עכברון על ידי סבתא חיה ניקראה. הרגליים עקומות לה היו ובגיל חודש הן גובסו. עם העגלה כל הלילה במשמרות איתה טיילו. הכאבים היו עזים לדבר לא יכלה, ולכן כל היום בכתה. הגבס מידי פעם הורד והוחלף מחדש. כך עד גיל חמשה חודשים.

בבית הספר היסודי את כל הספרים בסיפרייה קראה. קיבלה על כך פרסים ולאיש לא סיפרה. תמיד היתה ילדה צנועה. טניס שיחקה ומשם עברה לענף השחייה. בחמש בבוקר כל יום בברכה התייצבה. "LAWYER" כשם חיבה ניקראה.

יעל מנהלת בכירה בחברת הספנות "צים". נשואה לשרון ולהם שלוש בנות: שי, הילה ואור, הם גרים בקרית טבעון.

רענן הקטן שבחבורה נולד ב16 ביולי 1983.

נולד בלונדיני, שמנמן, חייכן ולפעמים גם "קונדסון". עם סבתא חיה ורעות, בת הדודה, בחג חנוכה נסעו לכיף בחיפה. במלון "דן פנורמה" בכניסה מטבעות כסף ביצבצו בבריקה. רענן את ידו הושיט, במטבע נגע, אך נפל לבריקה בקול זעקה גדולה. רועד מקור, בגדיו רטובים ביום חורף קר, סבתא את הבעייה פתרה. הורידה את תחתוניה של רעות והלבישה אותם לרענן, וכך חזרו באוטובוס לביתנו שמחים ומרוצים.

את ידו בכיתה ד' שבר. קפץ ממתח גבוה היד גובסה. לאחר שהורידו לרענן את הגבס בבית החולים, נכנסנו למעלית. רענן הסתכל על היד צנח והתעלף. הוא התאשפז למספר ימים להשגחה, ואבא ישראל נישאר לשכב על גבי המזרן על הריצפה.

רענן סיים תואר ראשון במנהל עסקים ועובד כמנהל שיווק. חי בתל אביב.

אני עם ילדי: שלמה, יעל וברכה

אני עם שלושת בני: רענן, שלמה וברק ז"ל.

ישראל, אני וילדינו: יעל, שלמה, ברק ז"ל וברכה. הנכדים: עומרי ורועי.

כל שבט בודניוק בהרכב מלא שנת 2020

שושקה, אחותי הקטנה והיחידה.

שושקה נולדה בבית חולים העמק שבעפולה ב3 בינואר 1953. אמא היתה בהריון בהכנות האחרונות לקראת השבת. היא טיפסה על סולם. רגליה ניתקלו בשלבי הסולם. היא נפלה, רגליה נישברו וגובסו. כך ילדה את אחותי עם רגליים מגובסות. אני זוכרת את אחותי כתינוקת קטנה ורזה. לאחר מספר חודשים חלתה התינוקת במחלה מדבקת ואושפזה בבית חולים. לא הורשנו להכנס לחדר וראינו אותה מבעד לחלון הזכוכית. מקווה שלא החליפו לנו אותה. שושקה אחותי, גדלה ולא אהבה את שמה שושנה, שניתן לה על שם סבתא רבתא. תמיד אמרה, שהשם גלותי, ולמה אני קבלתי שם יפה מיכל. למרות שהגו את שמי במילעיל בהברה אשכנזית מ^י כל. בשלב יותר מאוחר שמי נעשה פופולארי והחלו ליקרוא מיכל בטעם מילרע מיכ^ל. אני מידי פעם קוראת לה שו^ישנה, כפי שקראו לה בילדותה. את שפת האידיש שושקה לא אהבה לישמוע ולא לדבר בה. היא דרשה מהורי לדבר רק עיברית. על רקע זה היו לה חיכוכים עם אמא, שלא ידעה לדבר בשפה העיברית. לימים הלכה אחותי ללמוד לשון ולימודי השפה העיברית באוניברסיטת חיפה. לדעתי, היא שולטת היטב בחומר.

כילדה קטנה היתה שושקה טמפרמנטית מאד, שובבה, דעתנית מאד וידעה לעמוד על שלה. היא התביישה להביא את חברותיה לשחק בביתנו הגלותי והעדיפה לשחק בביתן של חברותיה, שהוריהן היו מוטיקי הארץ, ודיברו בשפה העיברית. היתה לאחותי חברה בשם נירה. יום אחד הלכה לשחק בביתה, כשלצוארה שרשרת זהב חדשה, שאמא קנתה לה ליום הולדתה. נירה חמדה את השרשרת. וכששושקה חזרה ללא השרשרת אמא כעסה מאד. לאחר חקירה קצרה אמא בשפה העיברית העילגת שלה הצליחה להחזיר את השרשרת לצוארה של שושקה.

כילדה קטנה היתה שושקה בת חמש צועדת לגן לבד מרחוב אמנון ותמר לרחוב כלניות. מרחק מאד משמעותי. בקיץ, בחום ובחורף במעיל הגשם ומגפיים. היום אני חושבת איך נתנו לילדה כזו קטנה לצעוד לבד לגן ולשוב לבד לבית. היום זה לא היה קורה פשוט סמכו עליה.

בגיל מאד צעיר אמא שלחה את שושקה לקנות מהמכולת במרכז טבעון דג מלוח. הדג נארז בנייר עיתון. שושקה שבה ובידה רק העיתון ללא דג המלוח. הדג פשוט נשטמ מהעיתון. אמא הלכה לחפש את הדג ומצאה רק את האידרה שלו ברחוב.

כנערה מתבגרת נאלצתי לשמור על אחותי הקטנה ולקחת אותה איתי לחברותי. היא, כמובן, האזינה לכל שיחותינו וסודותינו הכמוסים כ"רדאר". היא נדחפה לכל מקום והיתה חלק בלתי ניפרד ממני. התנאי שאוכל לצאת עם חברותי היה להסחב עם שושקה לכל מקום.

יום אחד נישארנו שתינו לבד. היה לי משעמם ורציתי להראות לה איך אמא שורפת את נוצות התרנגולת. שפכתי "ספירט" על המרצפות הכהות במטבח. הדלקתי גפרורים וישבנו סביב המדורה. לאחר שהמדורה כבתה, השבעתי את שושקה לא לספר להורים כשיחזרו. אך ברגע, שניפתחה הדלת, היא רצה לקראתם ודיווחה להם על חווית המדורה.

בסיום כתה ח' שושקה רצתה להתקבל לבית הספר התיכון. בתהליך הקבלה לתיכון נדרשה המלצה מהמחנכת, שהמליצה לה ללמוד בבית ספר מיקצועי ספרות או תפירה בשל התנהגותה החצופה. בימים אלה לא היתה יועצת חינוכית בבית הספר. אחותי, שהיתה מאד דעתנית ואסרטיבית הודיעה למחנכת באופן חד משמעי: "אני אלמד בתיכון, אסיים בהצטיינות ואהיה מורה, ולעולם לא אעשה איפה ואיפה, כפי שאת עשית בהעדפתך את התלמידות המיוחסות". ואכן כך היה, שושקה סיימה את התיכון, התגייסה לצה"ל כפקידת מבצעים בחיל האוויר, שירתה בקבע במלחמת "יום הכיפורים". היא סיימה את לימודי התואר הראשון והשני בלשון וחינוך ולימדה במשך 35 שנים בבית הספר התיכון ע"ש ח. גרינברג בקרית טבעון. אותו בית ספר בו למדה כתלמידה. לימים שושקה פגשה את המחנכת, שלא האמינה למשמע אוזניה והיתה בהלם על השגיה של אחותי.

שושקה נישאה לחיים והקימה משפחה. יש לה שלושה ילדים ושמונה נכדים: לימור, בתם הבכורה, נשואה ליובל דוד. גרים בטבעון ולהם ארבעה ילדים: עומר, נועה, איתי ושירה.

רעות נשואה לליאור לוי, גרים בטבעון ולהם ארבעה ילדים: מאיה, עידו, עמית ונוגה.

צח נשוי ליעל וגרים בתל אביב.

בני השבט למשפחת קורן

אני קוראת לאחותי "העוגן שלי" אוהבת לבלות איתה, לצאת איתה לקניות. מידי פעם מחפשות לנו רגע של פרטיות. נוסעות יחד לחו"ל, ואלה הטיולים המוצלחים ביותר שלנו. מאחלת לה אריכות ימים יחד עם בני משפחתה.

לאחר מותו של אבא, שושקה החלה לחקור את השורשים של בני המשפחה. גילינו מכתבים, שאבא שלנו וסבא שלנו שלחו מפולין לדוד שולם, שחי בקיבוץ רמת דוד. במכתבים אלו הם מספרים, על מה שעובר עליהם באותה תקופה. המכתב האחרון נישלח לארץ חודש לפני כניסת הגרמנים לעיר צ'נסטחובה. במכתב זה מבקשים בני המשפחה מדוד שולם, שישלח להם "סרטיפיקט" כדי שיוכלו לעלות לארץ כי המצב הולך ומחמיר. לצערם, הסרטיפיקט לא הגיע, ומרבית בני המשפחה ניספו במלחמה.

אחותי שושקה, למדה בקורס למדריכי משלחות לפולין, היא מובילה קבוצות לפולין במשך עשרים וחמש שנים. באחת הנסיעות היא הגיעה לבית הקברות בצ'נסטחובה, ושם היא הצליחה לזהות את הקבר והמצבה השבורה של סבא שלנו, שלמה וישליצקי ז"ל. בכל שנה, שהיא מגיעה עם קבוצה, היא מדליקה נר זכרון, עורכת טקס לזכרו ומספרת את הסיפור המשפחתי שלנו.

בחודש מרץ 2015 אחותי הדריכה משלחת הורים לילדים מבית הספר "אורט ביאליק" ויחד איתם הצליחו לאתר את הקבר והמצבה. בהסתמך על התמונה שצולמה על קברו של סבא שלמה וישליצקי ז"ל שנפטר ב1933.

שברי המצבה של סבא שלמה שנמצאו בשנת 2015

חברותיה של מיכל

פה המקום להזכיר את חברותי הקרובות, שליוו אותי בילדותי ובבגרותי.

ציפי טוכשניידר (שניאורסון) היתה צמודה אלי כמו אחות תאומה. לא זזנו אחת ללא השנייה. מהדירה שלנו ברחוב אמנון ותמר היינו רואות את דירתה ברחוב רקפות. כל בוקר היינו שורקות זו לזו ויוצאות מהבית וניפגשות בפינת הרחוב. משם ממשיכות לבית הספר, לתנועה ולנסיעה לחיפה לבית ספר לפקידות "במעלה". שעות בילינו במרכז טבעון. מרגע שניבנה ועד שאויישו החנויות. אחת החנויות היתה בניהולה של אמה של ציפי חנות גלנטריה של טובה (גוטצ'ה). היינו מבלות הרבה על הדשא עם הבנות והבנים למשפחת בן סימון, שגרו מעל החנות במרכז טבעון והיו המשפחה המרוקאית היחידה בנוף האשכנזי במרכז. בביתה של ציפי היינו משחקות ב"מונופול" ועוד משחקי קופסא שלי לא היו בבית. יום אחד אמא של ציפי החליטה לספר את שיער ראשי ולא לגשת להסתפר במספרה וזו היתה הפעם הראשונה והאחרונה.

חנה ברנדס הייתה גרה בבית בודד ברחוב החורש. בביתה הקשבנו לתקליטים של שנות השישים ורקדנו עם מטאטא כבן זוג לשיריו של אלביס. רוקנרול טוויסט ועוד. חנה שהתה עם מישפחתה בגאנה כמה שנים. בכל הבית היו פסלים ועל הקירות תלויות מסכות שחורות ומפחידות. לימים חנה ירדה לאר"ה לעזור לאחותה החולה. אחותה ניפטרה, וחנה נישאה באר"ה. היא נישאה, הקימה משפחה וגרה שם.

ישראלה אבני (הכט) גרה איתנו ברחוב. החברות עם ישראלה התהדקה בבית הספר. היינו מבלות הרבה בחצר ביתה ונהנות לראות איך אבא שמואל עוסק במלאכת הנגרות, מכין דברי אומנות מגזע עץ זית ותכשיטים מאבן צדף.

מיקי מירה (ליכט) זיו ז"ל חברה טובה שלי מבית הספר היסודי. צנועה, שקטה תמיד מוכנה לעזור. עם מיקי הלכתי לבקר את דודתה ובעלה כדי להביא להם מצרכים ואוכל, שאמא של מיקי הכינה. למדנו יחד פקידות בביה"ס "במעלה". לימים הקשר ביננו התהדק, כשעבדתי במזכירות בית ספר "אורט גרינברג" יחד עם מיקי.

עליזה בן סימון (דהאן) ז"ל. אצל עליזה ומשפחתה ביליתי ימים ושעות. הם גרו מעל החנויות במרכז טבעון. בבית היו תמיד מאכלים מיוחדים, שלא הכרתי. ריח התבלינים והבישולים התפזר בכל המרכז. החלות האפיות של יום שישי, העוגות המרוקאיות המיוחדות, המאכלים המיוחדים לחג והריחות כבשו אותי. הניקיון לקראת חג הפסח כל הכלים הוצאו לרחבה והבריקו מהרוקח ומהסבון. אהבתי את ההווי והמשפחה. אחיה של עליזה דני רצה מאד לצאת איתי, אבל אני התייחסתי אליו כאל אח. בסופו של דבר הוא נאלץ לוותר.

בתיא קריגר (גוריון) את בתיא הכרתי בשנה הראשונה בבית הספר לפקידות. החברות שלנו המשיכה גם, לאחר שעזבתי את בית הספר. כשנישאתי בתיא הצטרפה לשורות המשטרה. היתה שוטרת סיור. עד היום היא חברתי הטובה, מלווה אותי בשעות השמחה ובשעות העצב. מגיעה לבקר, משחקות רמי אבנים ומעלות זכרונות ורכילויות. נוסעות יחד לטיולים ואוכלות את הסנדוויצים, שהיא מכינה.

יונה נידז'בצקי חברה לכתה, הייתה בביתנו כבת משפחה. לאמה היתה חנות ירקות. אביה עזב את הבית. יונה ישנה ואכלה בביתנו ימים כלילות. יום אחד נישאלה בכתה בנושא העלייה לארץ. אני סיפרתי את סיפור עלייתם של הורי לארץ. לפתע משום מקום יונה קפצה והצביעה ואמרה בקול, שאני בכלל ילדה מאומצת להורי. "חרב עולמי". חודשים האמנתי לסיפורה. חקרתי את הורי. זוכרת, שעברתי תקופה קשה. החברות ביננו הופסקה, ושנים לא החלפתי איתה מילה.

קצרה היריעה מלכלול את כל הבנות היקרות, שליוו ומלוות אותי עד היום. בכל זאת נציין את לאה, חפצי, חנה, ברכה, מוני, יהודית. שכנותי: פנינה ומרים. הבנות מקבוצת "בני ברית". ולאלה, שכבר לא איתנו: עליזה ז"ל, מיקי ז"ל, מלי ז"ל, שושנה פקטור ז"ל. תהא מנוחתן עדן. **ת.נ.צ.ב.ה.**

זה המקום להודות לכל אותן החברות, שליוו אותי במהלך השנים במעגלים השונים בחיי. על תמיכתם בי בזמנים של קושי וכאב שחוויתי, אך גם בתקופות של שמחה והנאה. הייתם בשבילי ואיתי. מאחלת לעצמנו עוד שנים של בריאות טובה, נחת מהמשפחות, המשך חברות אמיתית ונאמנה. אוהבת אתכן.

סגירת מעגל

בחודש אוקטובר 2018 יחד עם אחותי שושקה וקבוצת אנשים, נסענו לצרפת למסע בעקבות ההפלגה של אוניית "האקסודוס" מצרפת לישראל. רצינו לחוות את מסע הנדודים הקשה של הורינו לאחר המלחמה בדרכם לארץ ישראל, שנקראה עדיין "פלשתינה", משאת נפשם של יהודי התפוצות.

קבוצה זו הייתה ברובה ניצולי שואה, שחלקם בזמן ההפלגה היו נערים ונערות, חלקם נולדו באוניה וחלקם "עוברים בבטן אימם" זה השם, שניתן לילדים בטרם נולדו.

בעומדנו ברציף בנמל סט. משם הפליגה האוניה. פצחה הקבוצה בשירת המנון "התקווה" שהושר ביידיש בשנת 1947 לפני עלייתם של המעפילים לאוניה. אנחנו שרנו מעמקי ליבנו את ההמנון בעברית באותו מקום. השירה הייתה אדירה ומרגשת רק שם הבנתי את מה, שעברו הוריי בהפלגה קשה זו.

שבועיים לאחר מכן נסעתי עם רענן בני לטכס חנוכת מוזיאון "הבאדהוייז" במחנה העקורים פרנוולד, שנמצא בגרמניה. בטכס זה הופיעה מקהלת ילדים ומבוגרים בלבוש מסורתי, ששרו בגרמנית ובעיקר בעיברית בלווי כלייזמר, שהשמיע מנגינות יהודיות.

לחשוב, שאלה הם צאצאי משפחות נאצים, שהיו ברובם תושבי עיירה זו היה מצמרר והזוי. קיבלו אותנו בכבוד של מלכים. ההתרגשות היתה גדולה.

כשאתה עומד על אדמת מחנה זה וחושב על הוריי, שעברו את התופת, שקשה לתאר במילים, מטייל ברחובות השקטים והשלווים, מוקפים בדשא, בתי כנסת קטנים, שהוסבו לבתי מגורים, אך במבט מעמיק אתה רואה סימני מזוזות, שנעקרו מהמשקופים של הדלתות, וסימני מנורות הקנים, שנעקרו מהקירות וטושטשו בצבע. הלב פועם בחוזקה ומסרב להאמין.

חשבתי על הורי, שבמקום זה התחילו את חייהם מחדש, עם הרצון העז להקים משפחה. את יציאתם של הורי **"מחושך לאור- מהשפלה לחופש ולתקומה"**.

במסע זה ביקשתי לסגור מעגל של זכרונות ילדות ובגרות.

תמונת ההורים כפי שמופיעה במוזיאון בפרנוולד

רענן ואני "דור המשך" עם תמונת ההורים שבמוזיאון

שושקה ואני במסע בעקבות "האקסודוס" אוקטובר 2018

תודות

כאן המקום להודות לאנשים היקרים שליווני ב"משעולי חיי" לאורך כל התקופות בעבר ובהווה.

תודה לבעלי היקר "אלוף נעורי" שמלווה אותי בזוגיות כבר 55 שנים בזמנים טובים ובזמנים קשים. יחד הקמנו את השבט האהוב והמופלא שלנו. מאחלת לעצמנו אריכות ימים, בריאות ונחת מהמשפחה היקרה שלנו.

תודה לילדיי היקרים, לכלות, לחתנים, לנכדתי ולנכדיי, שקיבלו אותנו ללא תנאים באהבה גדולה.

תודה ענקית מעומק הלב לאחותי האחת ויחידה " שושקה הבולדוזר " . היא זאת שיזמה, דחפה, לרגע לא הירפתה, וכך הפרוייקט לדרך יצא.

בתחילת הפרוייקט הבעתי הסתייגות וחוסר רצון לשיתוף פעולה . חששתי מהחשיפה ומהמשמעות של כתיבת "חיים שכאלה". אבל הנחישות של אחותי והמחשבה, שהתעוד הזה יישמר לילדינו ונכדינו , גרם לי להיות שותפה פעילה לפרוייקט החשוב הזה . כאן המקום להודות למתנדבים בפרוייקט "תיעוד וכתיבת סיפורי חיים".

תודה אישית לחגית חסדאי, שליוותה אותנו בתהליך הכתיבה .

"יישר כוח היו ברוכים"

תודה

מיכל